

АРХЕОЛОГІЧНІ ДОСЛІДЖЕННЯ В УКРАЇНІ

2012

ВИДАЄТЬСЯ ЩОРІЧНО. КИЇВ

ЗМІСТ

Автономна Республіка Крим

<i>Від редакції</i>	14
<i>Д.Ю. Алядинова, С.В. Лукин, Ш. Сейтумеров</i> ИССЛЕДОВАНИЯ НА ТЕРРИТОРИИ ПОЗДНЕСРЕДНЕВЕКОВОГО КЛАДБИЩА «ГАЗЫ-МАНСУР» БЛИЗ БАХЧИСАРАЯ	15
<i>Д.В. Бейлин</i> РАБОТЫ НА ГОРОДИЩЕ ИЛУРАТ	17
<i>Д.В. Бейлин, А.В. Куликов</i> РАЗВЕДКИ НА КЕРЧЕНСКОМ ПОЛУОСТРОВЕ	20
<i>Д.В. Бейлин, А.В. Куликов</i> РАСКОПКИ В СЕЛЕ БОНДАРЕНКОВО НА КЕРЧЕНСКОМ ПОЛУОСТРОВЕ	22
<i>Ю.Л. Белик</i> ИССЛЕДОВАНИЯ НА ТЕРРИТОРИИ КРЕПОСТЕЙ КЕРЧЬ И ЕНИ-КАЛЕ	24
<i>А.М. Бутягин, П.Г. Столяренко</i> РАБОТЫ МИРМЕКИЙСКОЙ ЭКСПЕДИЦИИ	24
<i>В.В. Вахонцев, С.Л. Соловйов, А.В. Кузнецов</i> ПІДВОДНІ АРХЕОЛОГІЧНІ ДОСЛІДЖЕННЯ АКРИ	26
<i>М.Ю. Вахтина, А.В. Буйских, Е.В. Грицик, П.Г. Столяренко</i> РАСКОПКИ АНТИЧНОГО ГОРОДИЩА ПОРФМИЙ И ЕГО НЕКРОПОЛЯ	27
<i>А.П. Весельський, В.О. Манько</i> НОВА БАГАТОШАРОВА ПАМ'ЯТКА БАЛАБАН КИР У СХІДНОМУ КРИМУ	29
<i>А.П. Весельський, С.А. Теліженко</i> БЕСТЕРЧА — НОВА ПАМ'ЯТКА ФІНАЛЬНОЇ БРОНЗИ — РАННЬОГО ЗАЛІЗНОГО ЧАСУ У СХІДНОМУ КРИМУ	30
<i>Н.И. Винокуров, Н.А. Сон</i> ИССЛЕДОВАНИЯ ГОРОДИЩА АРТЕЗИАН В КРЫМСКОМ ПРИАЗОВЬЕ	31
<i>С.Ю. Внуков</i> РАСКОПКИ НА ГРЕКО-СКИФСКОМ ГОРОДИЩЕ КАРА-ТОБЕ	34

Полтавська область

<i>О.В. Коваленко, Р.С. Луговий</i> РОЗКОПКИ КУРГАНІВ СТОРОЖІВСЬКОГО МОГИЛЬНИКА.....	270
<i>Ю.О. Пуголовок</i> ДОСЛІДЖЕННЯ ГЛИНСЬКОГО АРХЕОЛОГІЧНОГО КОМПЛЕКСУ.....	271
<i>Р.М. Рейда, А.В. Гейко, С.В. Сапегін</i> РОЗКОПКИ ШИШАЦЬКОГО МОГИЛЬНИКА ЧЕРНЯХІВСЬКОЇ КУЛЬТУРИ.....	272
<i>Р.М. Рейда, А.В. Гейко, С.В. Сапегін</i> ДОСЛІДЖЕННЯ СЕЛИЩА СЕРДЮКИ I.....	273
<i>С.А. Скорий, О.Б. Супруненко</i> ДОСЛІДЖЕННЯ НА ЄРИСТІВСЬКОМУ КАР'ЄРІ ПОБЛИЗУ КОМСОМОЛЬСЬКА.....	274
<i>О.Б. Супруненко</i> КУРГАН З КАМ'ЯНОЮ ГРОБНИЦЕЮ ДОБИ ЕНЕОЛІТУ НА ПІВДНІ ПОЛТАВЩИНИ.....	276
<i>О.Б. Супруненко</i> РЯТІВНІ ДОСЛІДЖЕННЯ В ОКРУЗІ БІЛЬСЬКОГО ГОРОДИЩА.....	278
<i>О.Б. Супруненко, Ю.О. Пуголовок</i> ДОСЛІДЖЕННЯ НА ПОДВІР'І ТРОЇЦЬКОГО ХРАМУ В ДИКАНЬЦІ.....	280
<i>О.Б. Супруненко, Ю.О. Пуголовок</i> ДОСЛІДЖЕННЯ НА СОБОРНМУ МАЙДАНІ У ПОЛТАВІ.....	282
<i>О.Б. Супруненко, О.В. Сидоренко</i> МАТЕРІАЛИ ІЗ ЗАПЛАВИ СУЛИ В ОКОЛИЦЯХ ЛУБЕН.....	283
<i>О.Б. Супруненко, В.В. Шерстюк</i> НАГЛЯДОВІ РОБОТИ В АБАЗІВЦІ ПІД ПОЛТАВОЮ.....	284
<i>В.В. Шерстюк</i> РОЗВІДКОВІ ОБСТЕЖЕННЯ НА ПОЛТАВЩИНІ.....	286
<i>І.Б. Шрамко, С.А. Задніков</i> РОБОТИ НА БІЛЬСЬКОМУ ГОРОДИЩІ.....	287

Рівненська область

<i>А.Б. Бардецький, Б.А. Прищепя</i> ДОСЛІДЖЕННЯ БАГАТОШАРОВОГО ПОСЕЛЕННЯ В м. ДУБНО.....	289
<i>О.Є. Златогорський, О.Л. Позіховський, М.П. Вашета, Д.Ю. Вертелецький</i> ОХОРОННІ РОЗКОПКИ В с. МЕЖИРІЧ БІЛЯ м. ОСТРОГА.....	291
<i>О.Є. Златогорський, В.В. Ткач, Ю.Л. Пшеничний</i> ОБСТЕЖЕННЯ РУЙНАЦІЙ НА БАГАТОШАРОВІЙ ПАМ'ЯТЦІ КАМ'ЯНИЦЯ-ЗАБОЛОТТЯ З.....	293
<i>Д.Н. Козак</i> ДОСЛІДЖЕННЯ НА ХРІННИЦЬКОМУ ВОДОЙМИЩІ.....	294
<i>Д.Н. Козак, Б.А. Прищепя</i> НОВІ ЗНАХІДКИ КУЛЬТУРИ КУЛЯСТИХ АМФОР БІЛЯ с. ХРІННИКИ.....	295
<i>Д.Н. Козак, Б.А. Прищепя, В.В. Ткач</i> ДОСЛІДЖЕННЯ ПОСЕЛЕННЯ ХРІННИКИ II.....	296
<i>Д.Н. Козак, Б.А. Прищепя, В.В. Ткач</i> ДОСЛІДЖЕННЯ СЛОВ'ЯНО-РУСЬКОГО ПОСЕЛЕННЯ В уроч. ВИСОКИЙ БЕРЕГ НА ХРІННИЦЬКОМУ ВОДОЙМИЩІ.....	297
<i>О.Л. Позіховський, Д.Ю. Вертелецький</i> РОЗКОПКИ БАГАТОШАРОВОЇ ПАМ'ЯТКИ В м. ОСТРОЗІ НА РІВНЕНЩИНІ.....	299
<i>О.Л. Позіховський, Д.Ю. Вертелецький, Д. Круль, М. Рибіцька</i> ДОСЛІДЖЕННЯ БАГАТОШАРОВОГО ПОСЕЛЕННЯ НОВОМАЛИН-«ПОДОБАНКА».....	300
<i>Б.А. Прищепя, А.Б. Бардецький, В.В. Ткач</i> РЕЗУЛЬТАТИ АРХЕОЛОГІЧНИХ ЕКСПЕРТИЗ У ДУБЕНСЬКОМУ ТА РАДИВИЛІВСЬКОМУ р-нах.....	302

<i>Б.А. Прищеп, О.П. Войтюк, М.П. Вашета, В.С. Чекурков</i> ДОСЛІДЖЕННЯ В ПЕРЕСОПНИЦІ	304
<i>Б.А. Прищеп, Ю.І. Харковець</i> ДОСЛІДЖЕННЯ НА ТЕРИТОРІЇ РІВНЕНСЬКОЇ обл.	306
<i>А.Б. Прищеп, Ю.І. Харковець</i> РОБОТИ НА ДІЛЯНЦІ М.В. ФЕДОРИШИНА У с. ПЕРЕСОПНИЦЯ	306
<i>Ю. Пиєничний</i> АРХЕОЛОГІЧНІ ДОСЛІДЖЕННЯ В м. ДУБНО	308
<i>В.В. Ткач, Б.А. Прищеп</i> РЯТІВНІ ДОСЛІДЖЕННЯ В м. РІВНЕ НА вул. ЧОРНОВОЛА	310
<i>А.П. Томашевський, В.К. Козюба, А.В. Борисов</i> РОЗВІДКИ СЕРЕДНЬОВІЧНИХ ПАМ'ЯТОК В ОКОЛИЦЯХ оз. НОБЕЛЬ	311
<i>Ю.І. Харковець, А.Б. Бардецький</i> РОЗВІДКИ НА ТЕРИТОРІЇ ОСТРОЗЬКОГО ТА РІВНЕНСЬКОГО р-нів.	312
<i>Ю.І. Харковець, А.Б. Бардецький, В.В. Ткач</i> ПАМ'ЯТКИ ДУБЕНСЬКОГО, МЛІНІВСЬКОГО І РАДИВИЛІВСЬКОГО р-нів	314

Сумська область

<i>Л.І. Білинська, О.А. Удовіченко, О.О. Білинський, Р.О. Гордієнко</i> АРХЕОЛОГІЧНІ ДОСЛІДЖЕННЯ НА СУМЩИНІ	316
<i>О.В. Плаксина, Д.В. Каравайко</i> ДОСЛІДЖЕННЯ ГОРОДИЩ РАННЬОГО ЗАЛІЗНОГО ВІКУ НА СУМЩИНІ	319

Тернопільська область

<i>М.Б. Бігус</i> ДОСЛІДЖЕННЯ В ЗБОРІВСЬКОМУ ТА КОЗІВСЬКОМУ р-нах ТЕРНОПІЛЬСЬКОЇ обл.	321
<i>О. Дерех</i> ДОСЛІДЖЕННЯ НА БАГАТОШАРОВОМУ ПОСЕЛЕННІ ЗАЛІЩИКИ ІІІ	321
<i>Б.І. Завітій</i> ОБСТЕЖЕННЯ ПАМ'ЯТОК В ОКОЛИЦЯХ ГОРОДИЩА КРИВЧЕ	322
<i>О.С. Ситник, Р.Р. Коропецький</i> ДОСЛІДЖЕННЯ БАГАТОШАРОВОЇ ПАЛЕОЛІТИЧНОЇ СТОЯНКИ ВЕЛИКИЙ ГЛИБОЧОК І.	323
<i>Б.С. Строць</i> ДОСЛІДЖЕННЯ НА ТЕРИТОРІЇ ТЕРНОПІЛЬЩИНИ	325
<i>Б.С. Строць, В.В. Льчишин</i> ДОСЛІДЖЕННЯ БАГАТОШАРОВОЇ ПАМ'ЯТКИ МИЛЬНЕ V НА ТЕРНОПІЛЬЩИНІ	327

Харківська область

<i>І.В. Голубєва</i> ДОСЛІДЖЕННЯ ЦАРЕБОРИСІВСЬКОЇ ФОРТЕЦІ	328
<i>І.В. Голубєва, В.С. Аксьонов, С.А. Задніков, В.І. Квітковський, В.В. Колода, В.М. Окатенко, К.Ю. Пеляшенко, Г.Є. Свистун</i> ДОСЛІДЖЕННЯ В м. ХАРКІВ ТА ХАРКІВСЬКІЙ обл.	329
<i>І.В. Голубєва, М.В. Любічев</i> ДОСЛІДЖЕННЯ БАГАТОШАРОВОГО ПОСЕЛЕННЯ КОЛІСНИКИ	332
<i>І.В. Голубєва, Г.Є. Свистун</i> ДОСЛІДЖЕННЯ БОГОДУХІВСЬКОЇ ФОРТЕЦІ	333
<i>І.В. Голубєва, Г.Є. Свистун</i> ДОСЛІДЖЕННЯ ХАРКІВСЬКОЇ ФОРТЕЦІ	334
<i>В.І. Квітковський</i> ДОСЛІДЖЕННЯ СЕЛИЩА П'ЯТНИЦЬКЕ І	336

РІВНЕНСЬКА ОБЛАСТЬ

А.Б. Бардецький, Б.А. Прищепя

ДОСЛІДЖЕННЯ БАГАТОШАРОВОГО ПОСЕЛЕННЯ В м. ДУБНО

Дослідження в м. Дубно проводилися рятівною археологічною експедицією ДП «Рівненська старовина» ДП НДЦ ОАСУ ІА НАНУ. Роботи здійснювалися на території сучасного Хоспіса (колишнього Дубенського римокатолицького монастиря ордену кармеліток — пам'ятки архітектури 1686 р.) у зв'язку з будівництвом церкви Свято-Варваринського жіночого монастиря.

Топографічно ділянка займає західний край великого мису лівого берега р. Ікви. В цьому місці мис оточений болотистою заплавою (нині меліорованою). Ділянка розташовується у південній частині подвір'я монастирського комплексу під мурованим парканом зліва від головного в'їзду. На ділянці було закладено розкоп площею 36 м², орієнтований за сторонами світу (рис. 1, 2). Стратиграфія нашарувань: від денної поверхні до глибини 1 м і глибше залягає шар сірого гумусованого суглинку перемішаний з будівельним сміттям і цеглою; 1,0—1,4 м — шар темного гумусованого суглинку без вкраплень; 1,4—1,6 м — перехідний передматериковий шар жовто-сірого суглинку; нижче залягає материковий жовтий суглинок. У розкопі виявлено та досліджено три об'єкти (рис. 1, 3).

Об'єкт 1 — яма видовжено-овальної форми розмірами 1,8 × 1,05 м. Пляма сірого кольору читалась у материковому суглинку жовтого кольору на рівні 1,4 м від нульового репера. Яма мала похилі стінки та рівне дно, глибина якого становила 0,25—0,30 м від рівня виявлення. У північно-західній частині під стінкою розміщувався похилий материковий виступ заввишки до 0,1 м над рівнем дна. Заповнення ями складалось із сірого слабогумусованого суглинку. В ньому виявлено розвал нижньої частини амфо-

ри, фрагменти вінець і стінок посудин суцільно покритих червоною фарбою, фрагменти стінок кухонних посудин з домішкою жорстви та піску, кістяну шпильку з суцільно наполірованою поверхнею, крем'яний вкладиш на пластині з ретушованими краями, фрагменти крем'яних ножів на пластинах, відщепи та кістку тварини. Амфора мала коричнево-сіру неоднорідно забарвлену поверхню, ззовні добре зглажену та домішку шамоту в глиняному тісті (рис. 1, 4). Усі крем'яні вироби виготовлені з темно-сірого волинського туронського кременю. За технологічно-стилістичними ознаками цей комплекс віднесено до маліцької культури.

Об'єкт 2 — споруда овальної в плані форми розмірами 1,80 × 1,05 м. Пляма сірого кольору читалась в материковому суглинку на рівні 1,4 м від нульового репера та виходила за межі західної і південної стінок розкопу. Споруда мала похилі стінки та рівне, похиле в південному напрямку дно, глибина якого становила 0,5—0,8 м від рівня виявлення. Заповнення споруди неоднорідне, складалось з темно-сірого гумусованого суглинку та прошарку цього ж суглинку перемішаного з материковим біля дна. В ньому виявлено незначну кількість гончарної кераміки та скляного посуду XIX ст.

Об'єкт 3 — нішоподібна піч максимальною шириною збереженої частини 1,12 м, розміщувалась поряд з північно-західною стінкою об'єкта 2. Пляма темно-сірого та цеглястого кольору проглядалась у материковому суглинку на рівні 1,4 м від нульового репера. Стінки печі похилі, дно рівне, похиле в південному напрямку розміщувалося на глибині 0,5—0,8 м від рівня виявлення. Заповнення об'єкта неоднорідне, складалось з темно-сірого гумусованого суглин-

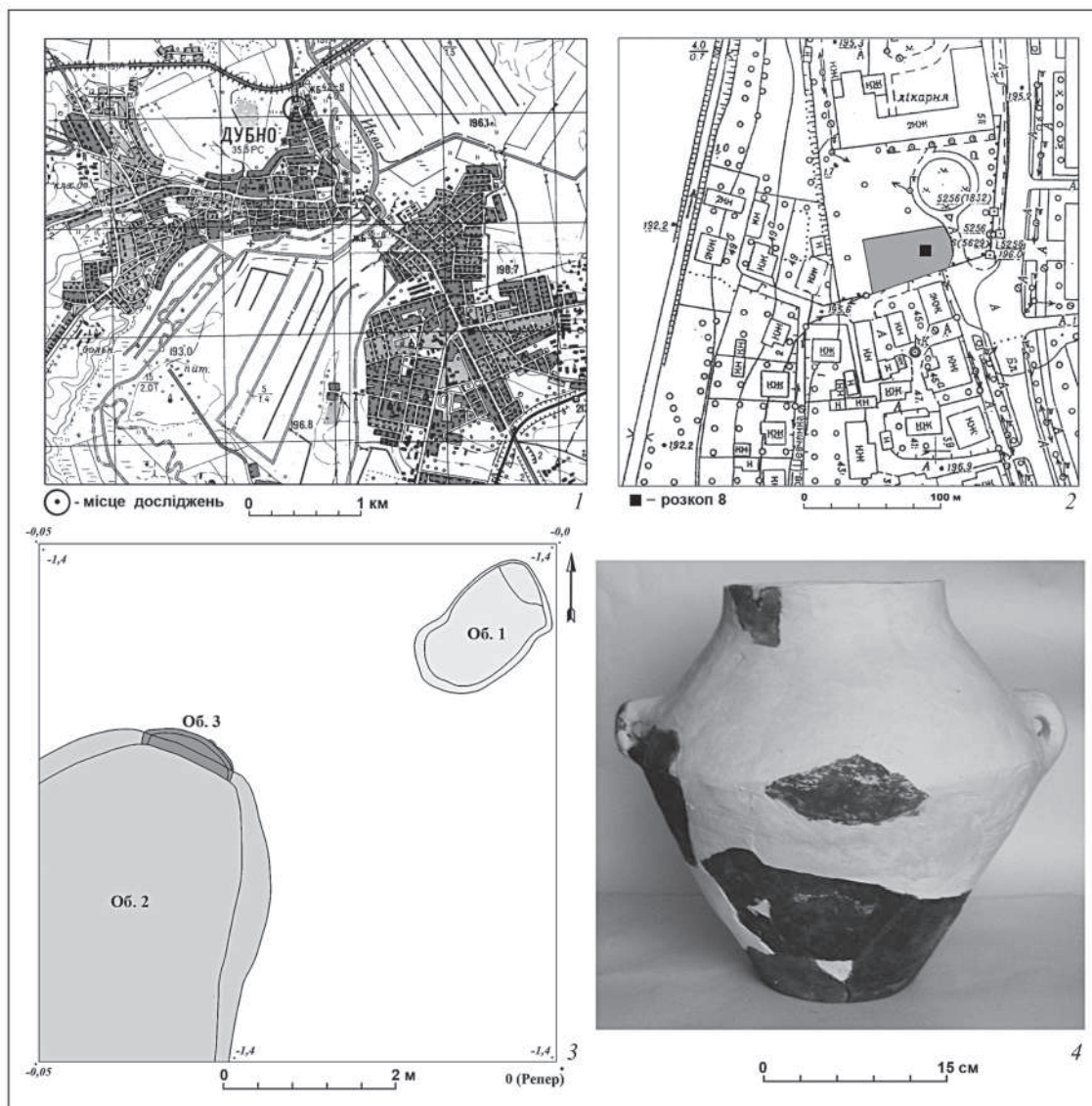

Рис. 1. 1 — карта північної частини м. Дубна з позначенням місця дослідження; 2 — ситуаційна схема розміщення ділянки; 3 — загальний план розкопу; 4 — реставрована амфора з об'єкта 1

ку. На середині висоти в ньому залягав прошарок темно сірого та перепаленого суглинку цеглясто-го кольору з вкрапленнями вугілля. У заповненні виявлено лише фрагмент посудини могилянської групи раннього залізного віку та крем'яний відщеп. Ці знахідки, вірогідно, потрапили туди з культурного шару, а піч, імовірно, належить до середньовічного періоду.

У культурному шарі знайдено кераміку та крем'яну сокиру епохи бронзи (епішнурової

культури), фрагменти ліпних посудин ранньозалізного віку (могилянської групи), фрагменти горщиків давньоруського часу (X ст.); литовсько-польської доби XV ст., XVII—XVIII ст. і XIX — початку XX ст. Потужний шар ґрунту, перемішаний з будівельним сміттям, був насичений культурними залишками XVIII — початку XX ст., і пов'язаний, вірогідно, з плануванням території після руйнування надбрамної дзвіниці в 1921 р.

ОХОРОННІ РОЗКОПКИ В с. МЕЖИРІЧ БІЛЯ м. ОСТРОГА

Охоронні розкопки в с. Межиріч Острозького р-ну Рівненської обл. були пов'язані з майбутнім будівництвом готельного комплексу Свято-Троїцького чоловічого монастиря.

Пам'ятка розташована у східній частині села на високому мисі між річками Вілією та Збитенкою. Розкоп площею 35 м² було закладено біля північно-західної стіни будинку школи початку ХХ ст.

Встановлено наступну стратиграфію культурних нашарувань: 0—0,6 м — чорнозем, насичений будівельним сміттям ХХ ст.; 0,6—1 м — підґрунтя коричневатого кольору із знахідками неоліту та ранньої бронзи, нижче — материкова глина. При цьому слід зазначити, що на більшій частині розкопу ґрунти були перемішані могильником другої половини ХVІІ — ХVІІІ ст., корчуванням великих дерев у наш час. Лише в південній, менш зруйнованій частині розкопу, шари не були перевідкладені.

Найдавніший хронологічний горизонт на пам'ятці представлено матеріалами культури лінійно-стрічкової кераміки, найбільша концентрація яких зафіксована в південній частині розкопу. В культурному шарі та заповненні могильних ям виявлено значну кількість кераміки, виробів з кременю та каменю. Найбільш репрезентативною є підбірка посуду, яка дозволяє виявити: технологічні групи, типи глиняний виробів, їх орнаментацию.

За складом глиняної маси кераміку традиційно поділено на дві технологічні групи: столову (близько 90 %) та кухонну. Переважна більшість столової кераміки виготовлена з добре відмудленої глини, яка містить природні домішки дрібного піску та піриту. В якості опріснювача до неї додавалися грудочки висушеної глини, дрібно посічена трава, жорсткості, кровавик. Слід зазначити, що ця технологічна група, в свою чергу, поділяється на дві підгрупи: більшість посудин має щільну, тверду масу, значно менше — м'яку, поверхня якої мучниста. Поверхня посудин цієї групи сірого, коричневого кольорів різних відтінків, заглажена, рівна, в краще збережених екземплярах — лощена, ангобована.

Головною особливістю кухонної кераміки є грубо вимішана важка маса, домішки до якої такі ж самі, як і в попередній групі. Поверхня посудин коричневого кольору різних відтінків,

заглажена та рівна. В одному випадку зовнішня поверхня рустована.

Незалежно від технологічних особливостей морфологія посудин дуже подібна. У складі обох груп наявні миски конічної та напівсферичної форм (рис. 1, 1, 3). Потрібно відмітити, що в кухонній кераміці менше конічних мисок. Амфори (3 екземпляри) відомі лише в столовій групі. За технікою виконання орнаменту виділено: пластичний (наліпи), заглиблений (лінії, пальцеві, нігтьові відбитки). Столову групу посуду з Межиріча оздоблено виключно глибокими ритованими лініями (5 фрагментів). Рідко використовувалися інші техніки: під краєм миски кулястої форми нанесено ряд пальцево-нігтьових відбитків, на тулубі іншої — мілкі канелюри (рис. 1, 2). На тлі бідної на орнаментацию столової кераміки кухонний посуд більш пишній: пластичні виступи різних форм розміщені на максимальній випуклості тулубу, нігтьові відбитки по всьому тулубу, пальцево-нігтьові — під краєм вінець.

Виробів з кременю та каменю знайдено менше. Серед виробів з кременю виділено вкладиш до серпа, проколку та скребок (рис. 1, 4—7), серію відбійників і нуклеусів. Вироби з каменю представлено уламком шліфувальних плиток з дрібнозернистого пісковика.

Аналіз, в першу чергу кераміки, дає підстави віднести пам'ятку до ранньої фази розвитку культури лінійно-стрічкової кераміки, про що свідчать такі деталі: відсутність «нотного» орнаменту, наявність рослинних домішок, глибоке риткування. Підкріплює цю тезу канелюваний орнамент (вплив культури Вінча), нігтьові відбитки по тулубу кухонної кераміки (вплив культури Кріш-Кереш).

Другий хронологічний горизонт пам'ятки — трипільський. З ним пов'язані дві ями, в яких і біля яких знайдено незначну кількість кухонної і столової кераміки, окремі вироби з кременю (пластини), які дозволяють віднести їх до бринзенської локальної групи трипільської культури етапу С ІІ (рис. 1, 8, 9).

У ХVІІ ст. (можливо, в ХVІ ст.) на місці поселення виникає кладовище, пов'язане з францисканським монастирем. Загалом досліджено 11 повністю збережених поховань, орієнтованих головою на захід. Біля одного з них виявлено залишки дерев'яної труни. Із зруйнованих об'єктів походять два медальйони та натільний хрестик, мідні монети (боратинки) ХVІІ ст.

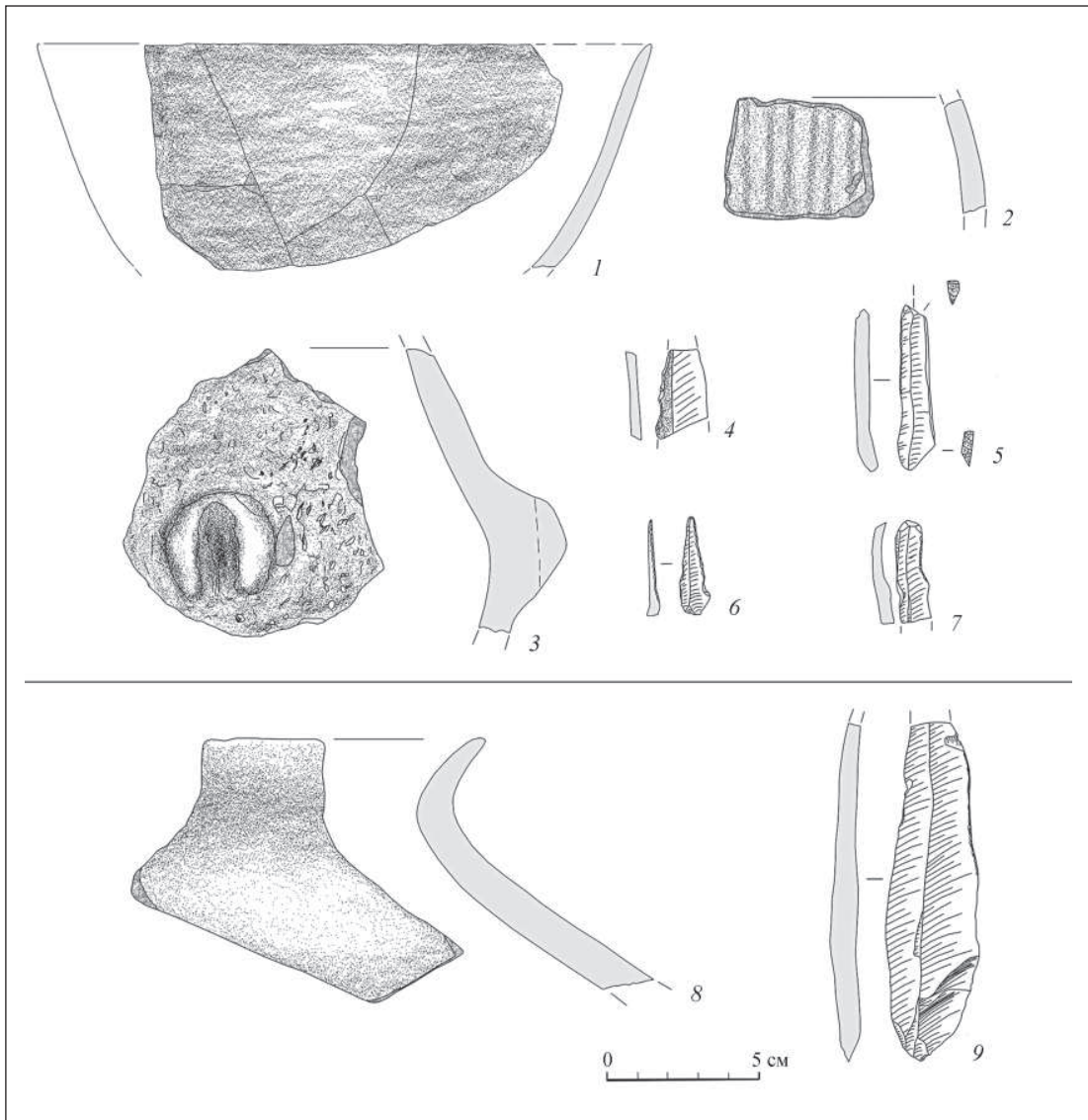

Рис. 1. Межиріч, уроч. Біля монастиря, 2012 р. Вибірка знахідок: 1–7 — культури лінійно-стрічкової кераміки з культурного шару; 8, 9 — пізньотрипільської культури з об'єкта 2. 1–3, 8 — глина; 4–7, 9 — кремій

Таким чином, у процесі розкопок вдалося виявити матеріали ранньої фази культури лінійно-стрічкової кераміки, об'єкти трипільської культури, новий могильник XVII (XVI ?) — XVIII ст. Особливо важливим відкриттям є знахідки посуду та знарядь праці культури лінійно-стрічкової кераміки, зважаючи на те, що пам'ятки цієї

фази даної культури в Україні поодинокі (Йосипівка, Рівне-Пляж), а також враховуючи те, що на цьому місці в 90-і рр. XX ст. О. Позіховський у різних місцях виявив знахідки ранньої фази КЛСК, можемо говорити про доволі велику пам'ятку, де зафіксовано щонайменше три—чотири концентрації знахідок на місцях жител.

ОБСТЕЖЕННЯ РУЙНАЦІЙ НА БАГАТОШАРОВІЙ ПАМ'ЯТЦІ КАМ'ЯНИЦЯ-ЗАБОЛОТТЯ 3

Пам'ятка Кам'яниця-Заболоття 3 була виявлена розвідкою В.В. Ткача в 2000 р. Поселення займає острівне піщане підвищення в заплаві лівого берега р. Ікви, за 1,5 км на південний схід від Дубенського форту 1890 р. Було виявлено вироби доби неоліту (?), культур кулястих амфор, межановицької культури, тшинецько-комарівської культури, могилянської групи ранньозалізного віку, поморської (?) культури. У 2002 р. В.В. Ткач і Б.А. Прищепа дослідили об'єкт 1 культури кулястих амфор у зрізі меліоративного каналу, який перетинає пам'ятку. В 2011 р. В.В. Ткач виявив, що пам'ятка почала руйнуватися кар'єром для видобутку піску. У 2012 р. авторами детально обстежено кар'єр і виявлено, що він значно збільшився у порівнянні з минулим роком, досягнувши розмірів близько 40 × 50 м, і руйнує заглиблені археологічні об'єкти. Декілька об'єктів, пошкоджених кар'єром, було досліджено. Над кожним обертом закладено шурф, розміри якого варіювалися від розмірів об'єкта. Стратиграфія пам'ятки в районі кар'єру: від денної поверхні до глибини 0,10—0,25 м ішов сірий піщанистий ґрунт, під яким залягав жовтий материковий пісок.

Об'єкт 2 виявлено на глибині 0,25 м від денної поверхні. Він овальної форми, завширшки 2 м, довжина простежена на 1,2 м, глибина 0,8 м від денної поверхні, стінки трохи звужувалися до дна, дно рівне. Заповнення складалося з сірого ґрунту з включенням піску, в ньому виявлено вироби з кременю та кераміку тшинецько-комарівської культури.

Об'єкт 3 виявлено на глибині 0,2 м від денної поверхні. Він неправильно-овальної форми, завширшки 6 м, довжина простежена на 1,8 м, глибина 1,05 м від денної поверхні, стінки трохи звужувалися до дна, дно слабо заглиблене в центрі. Заповнення складалося з сірого

ґрунту зі включенням піску, в ньому виявлено кераміку тшинецько-комарівської культури.

Об'єкт 4 виявлено на глибині 0,25 м від денної поверхні, він неправильно-овальної форми, завширшки 1,6 м, довжина простежена на 1 м, глибина 0,85 м від денної поверхні, стінки слабо розширюються до дна, дно трохи увігнуте, добре витоптане. Заповнення складалося з темно-сірого ґрунту з включенням піску, у ньому виявлено крем'яні вироби, кераміку та кістяний виріб межановицької культури, зокрема розвали двох посудин і заготовка серпа лежали безпосередньо на дні.

Об'єкт 5 виявлено на глибині 0,2 м від денної поверхні, він неправильно-прямокутної (?) форми, простежені розміри 1,7 × 1,0 м, глибина 0,9 м від денної поверхні, стінки слабо розширюються до дна, дно трохи увігнуте. Заповнення складалося з сірого ґрунту зі включенням піску, в ньому виявлено кераміку тшинецько-комарівської культури.

Об'єкт 6 виявлено на глибині 0,18 м від денної поверхні, він круглої форми, діаметром 1,02 м, глибина 0,88 м від денної поверхні, дно півсферичної форми. Заповнення стратифіковане — по центру ями від денної поверхні: 0,18—0,25 м — рудий супісок, нижче, до глибини 0,55 м — пісок кремювального відтінку, нижче, до глибини 0,7 м — чорний ґрунт з прожилками піску з попереднього шару, нижче до глибини 0,85 м — пісок кремювального відтінку, нижче, до глибини 0,88 м — чорний ґрунт. У заповненні та на дні ями знайдено кераміку та крем'яний вкладень серпа культури кулястих амфор.

Таким чином, при обстеженні пам'ятки, що руйнується, досліджено п'ять пошкоджених кар'єром об'єктів, один з яких належить до культури кулястих амфор, один — до межановицької культури та три — до тшинецько-комарівської культури.

ДОСЛІДЖЕННЯ НА ХРІННИЦЬКОМУ ВОДОЙМИЦІ

Волинська археологічна експедиція продовжила дослідження на багат шаровому поселенні біля с. Хрінники, на високому лівому березі р. Стир в уроч. Шанків Яр. Зроблена прирізка до розкопу I-24, завдовжки 38 м і завширшки 6 м. У розкопі виявлено господарську споруду бронзового віку, господарську споруду ранньозалізного часу, житло-майстерню вельбарської культури (121), житлово-господарський комплекс вельбарської культури — 122 (споруди 72, 75, 76).

Житло-майстерня розміщувалася на західному краї урочища. Мало квадратну форму розмірами 3,0 × 3,2 м, орієнтоване кутами за сторонами світу. Долівка була опущена в материк на 0,3 м. Можливо, у час існування житла ця глибина була більшою. Долівка сильно витоптана. У трьох кутах розміщалися потужні ями від стовпів (діаметром 0,4—0,52 м). Це свідчить про стовпово-каркасну, можливо, навіть зрубну конструкцію стін.

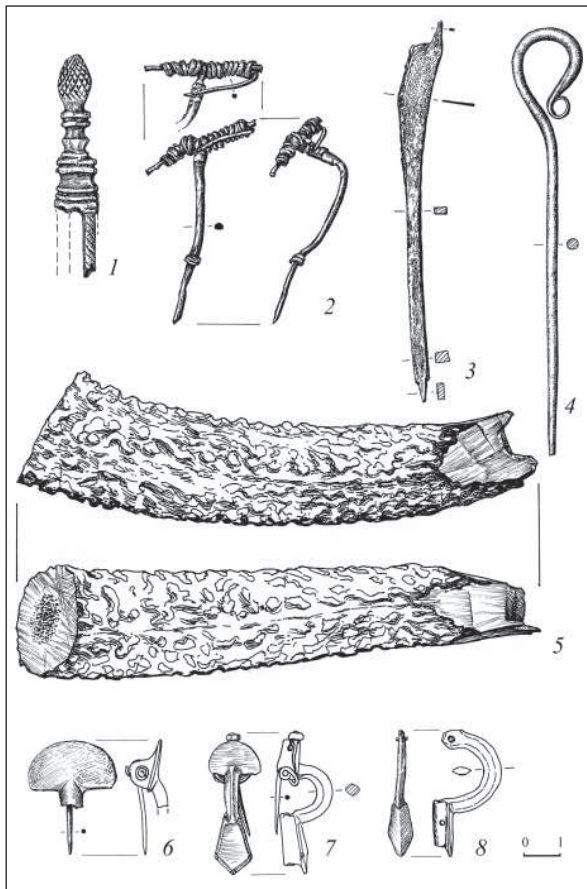

Рис. 1. Хрінники. Знахідки: 1—5 — житло 121, 6—8 — житло 122

Посередині південно-західної стіни розміщувалася підвальна яма діаметром 1,1 м і завглибшки 0,4 м від рівня долівки.

Заповнення житла складав темно-брунатний гумус (очевидно, залишки глиняної обмазки) вщерть забитий уламками й обрізками рогових кісток, заготовок у вигляді обрізаних рогів оленя та кози, готових рогових пластин різних розмірів.

Загалом виявлено понад 500 уламків відходів косторізної роботи, 10 рогів кози, 14 рогів оленя, 10 екземплярів рогових пластин.

Виявлено також кілька хребців сома діаметром 4,0—4,5 см.

На долівці знайдено двосторонній бронзовий різець, кілька крем'яних ножів, кістяну голку, два рогових пробійники. У долівку житла було вбито два великі роги кози вістрями вниз.

У куті споруди виявлено бронзову двочленну фібулу підв'язної конструкції, яка датує об'єкт другою половиною III ст.

Серед уламків посуду переважають фрагменти від гончарних і ліпних посудин, характерних для другої фази розвитку поселення вельбарської культури.

Цікавим є житлово-господарський комплекс вельбарської культури, до складу якого входили наземне житло (споруда 72) та дві великі господарські споруди (споруди 75, 76).

Від житла наземного типу (відкрито його половину) залишилися потужні завали глиняної обмазки товщиною до 10 см. Найбільше скупчення спостережено приблизно посередині споруди розмірами 1,8 × 0,8 м.

З північної сторони житло обмежене підвальною ямою витягнутої овальної форми, завдовжки 3,6 м і завширшки 1,2 м. Глибина ями — 0,25 м від рівня долівки. Ще одна підвальна яма, діаметром 1,2 м та завглибшки 0,35 м, розміщена приблизно у центральній частині будівлі.

Стіни відкритої частини будівлі окреслені стовповими ямами.

Долівка споруди підсипана твердою чорною землею, дещо утоптана.

Судячи за відкритою частиною, житло мало прямокутну форму завширшки 5 м. Довжина відкритої частини 3 м.

При розборі завалів глиняної обмазки знайдено значну кількість ліпної і гончарної кера-

міки вельбарської культури, уламки від залізних фібул, залізний наральник, пряжку до пояса.

Впритул до житла з північної сторони розміщалися дві господарські споруди із заглибленою у материк долівкою. Споруди мали неправильну форму та значні розміри (4,1 × 1,8 м і 4,6 × 3,5 м).

У заповненні виявлено незначну кількість уламків ліпного та гончарного посуду, кістки тварин. У споруді 72 виявлено дві добре збережені бронзові двониткові фібули, а у споруді 76 — голівку від великої двониткової фібули, які разом датують комплекс кінцем IV — початком V ст. (фаза D римського часу).

Д.Н. Козак, Б.А. Прищеп

НОВІ ЗНАХІДКИ КУЛЬТУРИ КУЛЯСТИХ АМФОР БІЛЯ с. ХРІННИКИ

На поселенні в уроч. Високий берег біля с. Хрінники відкрито споруду бронзового віку культури кулястих амфор. Поселення вказаної культури вивчено поки що недостатньо. Це пояснюється слабкою насиченістю культурного шару та незначною кількістю об'єктів, які розміщені на значній відстані один від одного. Відзначимо, що між селами Товпижин і Хрінники в 1994 р. було випадково знайдено кам'яну гробницю культури кулястих амфор.

Споруда 18 мала в плані неправильно-овальну форму, її розміри 1,95 × 1,8 м, глибина 1,05 м від рівня виявлення. Вздовж стіни простежено сходинку розмірами 1,8 × 0,2 м, влаштовану на 0,4 м нижче від рівня виявлення споруди та підпрямокутний уступ розмірами 1,4 × 0,83 м, завглибшки 0,8 м. У заповненні виявлено розвали чотирьох посудин культури кулястих амфор, уламки ще двох посудин, виробу із кременю та стулки раковин річкових молюсків.

Нижче подаємо описи посудин, які вдалося реставрувати.

Посудина з кулястим тілом, добре вираженими плічками, вертикальним коротким вінцем, денце має чітко виражене ребро на переході до стінки. Внутрішня сторона сірого кольору, зовнішня — коричневого, поверхня слабо горбувата, підлощена, черепок на зломі двохшаровий, в тісті домішка товченого кременю, на плічках нанесено орнамент — горизонтальний ряд пальцевих вдавлень (рис. 1). Висота посудини 20 см, діаметр вінець близько 14 см.

Посудина з кулястим тілом, добре вираженими плічками, вертикальним вінцем (рис. 1).

Внутрішня сторона сірого кольору, зовнішня — коричневого, поверхня слабо горбувата, підлощена, простежуються сліди горизонтального загладжування, черепок на зломі двохшаровий, у тісті є домішка товченого кременю. Діаметр вінця 23 см.

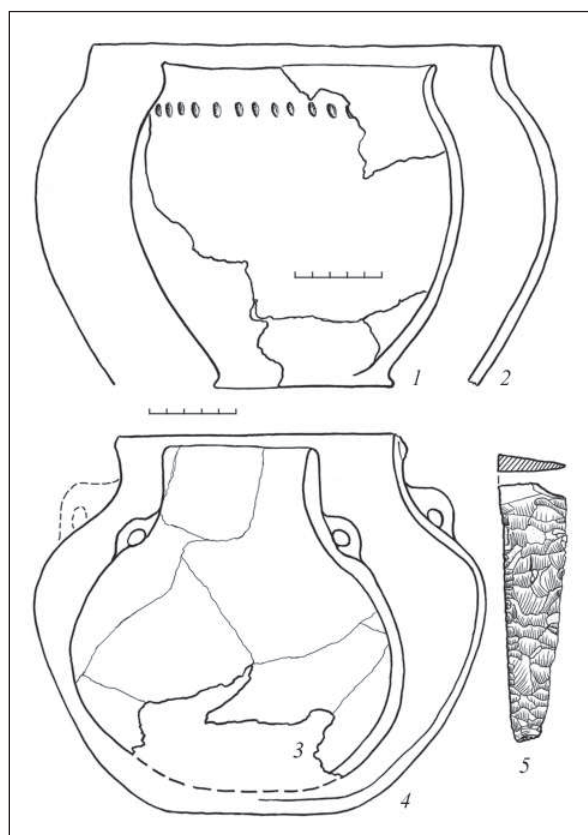

Рис. 1. Хрінницьке поселення на уроч. Високий берег. Знахідки культури кулястих амфор

Амфора з кулястим тілом, високою циліндричною шийкою, вертикальним вінцем, має два вушка у місці переходу від плічок до шийки, дно напівсферичне без чіткого переходу, поверхня підлощена сірого кольору (рис. 3). Черепок на зломі двошаровий, у тісті є домішка поодиноких зерен товченого кременю. Висота амфори 20,8 см, діаметр вінця 9,4 см, максимальний діаметр 19 см.

Амфора з кулястим тілом і чотирма вушками на плічках і горизонтальним валиком на ший-

ці, поверхня підлощена, черепок на зломі одношаровий від темно-сірого до чорного кольору, в тісті є домішка дрібних зерен жорстви (рис. 4). Висота посудини близько 21,0 см, максимальний діаметр — 25,5 см.

Вироби з кременю представлені серпом, фрагментами скребка, долота, знаряддями на відщепках. Серп має трикутну форму (п'ятка пошкоджена), у розрізі клиновидний, лезо та спинка прямі, носок притуплений (рис. 5). Його довжина 15 см і ширина 4 см.

Д.Н. Козак, Б.А. Прищепка, В.В. Ткач

ДОСЛІДЖЕННЯ ПОСЕЛЕННЯ ХРІННИКИ 11

Волинською археологічною експедицією було продовжено роботи на пам'ятці в уроч. Високий берег у с. Хрінники Демидівського р-ну Рівненської обл.

Розкоп 7 2011 р. було продовжено вглиб берега. Досліджено площу 66 м². Рівень виявлення об'єктів — 0,6 м від денної поверхні. Виявлено п'ять заглиблених споруд:

Яма 26 виявлена в квадратах 5-6-г-д, мала неправильно-овальну форму розмірами 1,3 × 1,4 м, завглибшки 0,9 м від рівня виявлення. У заповненні виявлено кераміку XII ст.

Яма 28 виявлена у квадратах 9-г-д, мала неправильно-овальну форму діаметром 1,55 м, глибину 0,4 м від рівня виявлення. У заповненні виявлено кераміку зубрицької культури, кістяну проколку.

Споруда 18 виявлена у квадратах 7-8-г-д, мала неправильно-овальну форму розмірами 1,9 × 1,8 м, глибина 1,05 м від рівня виявлення. Споруда мала сходинку розмірами 1,8 × 0,2 м, виявлену на рівні 0,4 м від рівня виявлення споруди та підпрямокутний уступ розмірами 1,40 × 0,83 м, виявлений на рівні 0,8 м від рівня виявлення споруди. В заповненні виявлено розвали чотирьох посудин культури кулястих амфор, уламки ще двох посудин і трикутний у перетині крем'яний серп.

Житло 7 виявлено в квадратах 3-5-в-д, мало прямокутну форму з виступами в кутах, розміри 3,65 × 3,75 м, орієнтоване кутами за сторонами світу, глибиною 0,6 м від рівня виявлення, дно та стіни рівні. До північно-східної

сторони житла примикав вхід підпрямокутної форми розмірами 1,57 × 1,30 м. У виступах були стовпові ями, в різних частинах житла — ще п'ять ям і три маленькі ямки в групі. В східному куті житла розміщувалася глинобитна піч розмірами 1 × 1 м, заввишки 0,77 м від долівки. В заповненні житла було виявлено матеріали XII ст.

Житло 8 частково пошкоджене житлом 7, виявлене в квадратах 1-3-г-е, мало прямокутну форму з виступами в кутах, розмірами 4,20 × 3,75 м, орієнтоване стінами за сторонами світу із зміщенням, глибиною 0,5 м від рівня виявлення, дно та стіни рівні. В північно-східному куті житла розміщувалася глинобитна піч розмірами 1,17 × 1,25 м. У північно-західному та південно-східному виступах були стовпові ями, ще три ями виявлено в різних частинах житла. Біля південно-східного виступу розміщувалася нішоподібна піч розмірами 0,4 × 0,5 м. У заповненні житла виявлено матеріали IX—X ст.

Також проведено роботи в **розкопі 5**. Досліджено площу 44 м². Розкоп 5 у результаті цих робіт було з'єднано з розкопом 3. Досліджено три об'єкти.

Житло 9 виявлено на глибині 0,4 м від денної поверхні в квадратах 1-3-б-в, орієнтоване стінами за сторонами світу, має прямокутну форму, розмірами 4,10 × 4,55 м, глибина 0,5 м від рівня виявлення, стіни та дно рівні. Глинобитна піч розмірами 1,65 × 1,30 м розміщувалася в північно-східному куті. В кутах, окрім пічного, та посередині стін зафіксовано стовбові ями,

ще дві ями виявлено біля печі та ближче до центру житла. В заповненні, яке містило сліди сильної пожежі, виявлено матеріали IX ст.

Скупчення 7 виявлене в квадратах 14—15-в на глибині 0,6 м від денної поверхні, воно перекривало яму 27. Розміри скупчення 1,0 × 0,8 м, потужність 0,3 м. Скупчення містило 147 відщепів, вісім обколотих жовен кременю, 26

кісток, три уламки печини, фрагмент заготовки серпа, відбійник, знаряддя на відщепі.

Яма 27 виявлена в квадратах 14—15-в-г на глибині 0,6 м від денної поверхні, мала неправильно-овальну форму розмірами 3,22 × 2,80 м, глибину 3 м від рівня виявлення, стіни трохи звужувалися до дна. В заповненні виявлено матеріали межановицької культури.

Д.Н. Козак, Б.А. Прищеп, В.В. Ткач

ДОСЛІДЖЕННЯ СЛОВ'ЯНО-РУСЬКОГО ПОСЕЛЕННЯ В уроч. ВИСОКИЙ БЕРЕГ НА ХРІННИЦЬКОМУ ВОДОЙМИЦІ

Волинська експедиція ІА НАНУ продовжила охоронні розкопки на західній окраїні с. Хрінники Демидівського р-ну Рівненської обл. У розкопах, які були витягнуті вздовж краю високого правого берега р. Стир (Хрінницького водосховища), досліджено три житла-напівземлянки та господарські ями поряд з ними. Житла мали чотирикутні котловани та глинобитні печі. Контури об'єктів простежені на рівні передматерикового шару, на глибині 0,40—0,55 м від рівня сучасної денної поверхні.

Житло 9 райковецької культури було орієнтоване стінами за сторонами світу, розміри котловану — 4,10 × 4,55 м, глибина 0,4 м від рівня виявлення, стіни та дно рівні. Стіни мали каркасно-стовпову конструкцію, стовпові ями виявлені в кутах котловану та на середині довжини стін. Лише в північно-східному куті, де щільно до стінок котловану стояла піч, стовпової ями не було. Піч чотирикутна у плані, розмірами 1,65 × 1,30 м. Черинь округлий, добре випалений, діаметром 0,8 м. У заповненні, яке складалося з сірого ґрунту, насиченого попелом, вугіллям і шматками перепаленої глини (сліди пожежі), знайдено уламки горщиків трьох типів. До першого типу належать ліпні вироби райковецької культури. Другий тип представлений ліпним посудом, якому надано форми ранньогончарного. До третього типу, виявленого лише у верхній частині заповнення, належать уламки ранньогончарного посуду. Знайдено також частину глиняного противня, уламок пряслиця, виготовленого зі стінки ліпної посудини, фрагмент пряслиця з мергелю, дві кістяні проколки та залізний ніж. Житло датоване IX ст.

Житло 8 мало розміри 3,7 × 4,4 м. Котлован завглибшки 0,5—0,6 м, орієнтований стінами за сторонами світу (рис. 1, 1; 2). У північно-західному та південно-східному кутах котловану простежено чотирикутні вертикальні ніші розмірами 0,60 × 0,25 м і 0,35 × 0,2 м. Піч збудована в північно-східному куті котловану, вона підковоподібна у плані, розмірами 1,30 × 1,35 м, стінки збереглися на висоту 0,40 м. Черинь округлий у плані, діаметром 0,95 м. Друга піч нішоподібна, вирізана біля південно-східного кута у східній стінці. Її черинь влаштований на 0,1 м вище від долівки, він чотирикутний, розмірами 0,45 × 0,50 м, висота від череня до склепіння становить 0,3 м. У центрі приміщення долівка дещо нижча, тут виявлено невелику округлу ямку діаметром 0,25 м, її стінки випалені, а на схід від ямки долівка теж була випалена на ділянці розмірами 0,4 × 0,5 м. На долівці зібрано уламки гончарного горщика X ст. (рис. 1, 2).

Житло 7 мало котлован розмірами 3,4 × 3,6 м, орієнтований кутами за сторонами світу. Стінки котловану вирізані в лесоподібному суглинку, близькі до вертикальних, збереглися на висоту 0,55—0,65 м. У кутах котловану виявлено чотирикутні в плані вертикальні ніші завширшки 0,25—0,45 м, вони виступають за лінію стінок на 0,15—0,25 м. На рівні долівки житла в нішах виявлено округлі стовпові ями діаметром 0,2—0,3 м. Піч збудована на дерев'яному каркасі у східному куті котловану, її розміри — 1,15 × 1,20 м. Черинь овальний, розмірами 0,95 × 0,75 м. Вхід було влаштовано в північно-східній стіні житла. Тут за межами котловану простежено заглиблений кори-

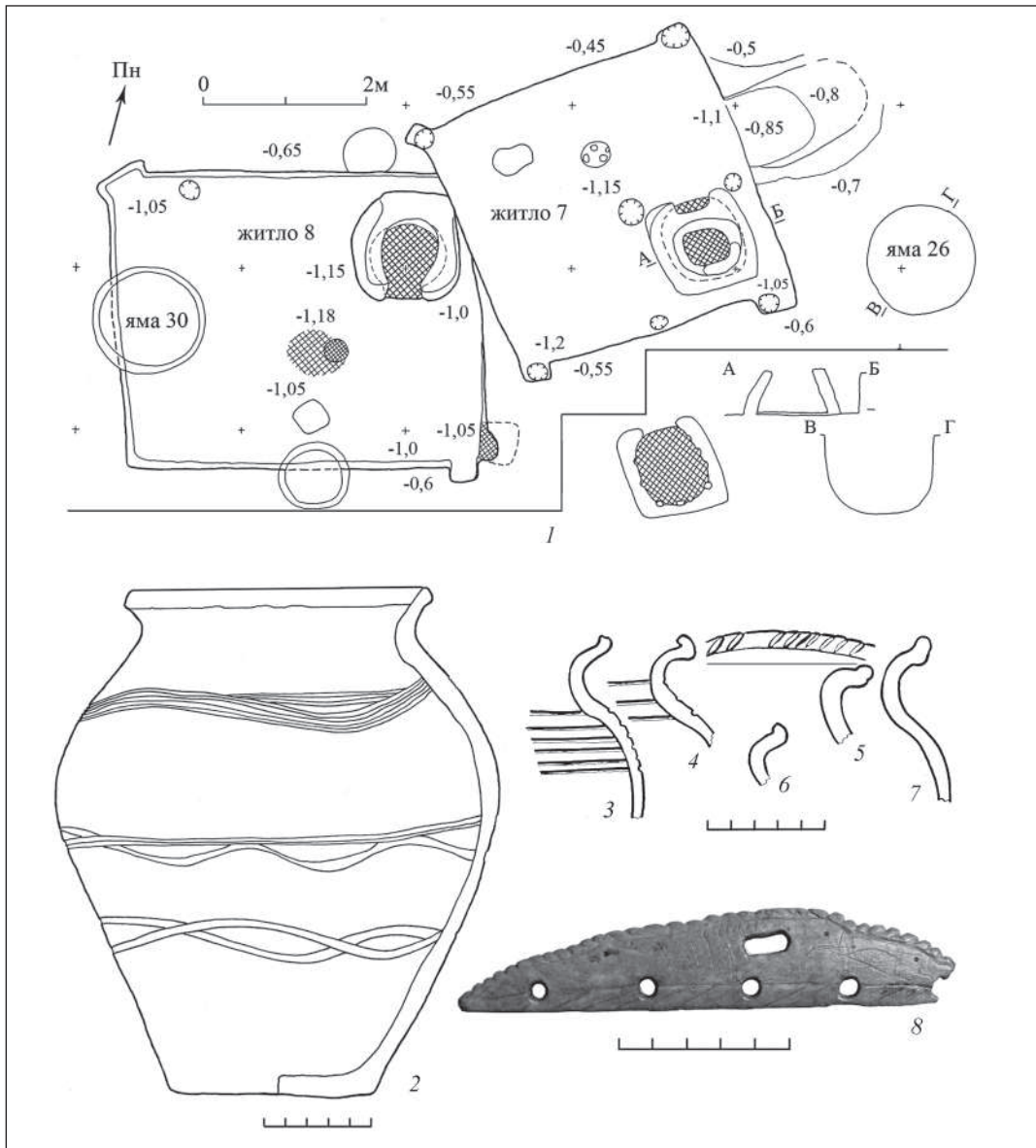

Рис. 1. Матеріали з розкопок поселення в уроч. Високий берег біля с. Хрінники Демидівського р-ну Рівненської обл.: 1 — плани слов'яно-руських об'єктів; 2 — горщик із житла 8; 3—7 — профілі вінець горщиків із житла 7; 8 — кістяна петля від налуччя з культурного шару

дор розмірами $1,3 \times 1,7$ м із міцно втоптанім дном.

У заповненні котловану виявлено фрагменти обвуглених дерев'яних конструкцій, вони свідчать про пожежу, після якої житло було покинуте. У північному куті житла збереглися обгорілі деталі дерев'яної обшивки стін котловану. Вздовж стіни були вертикально поставле-

ні півколоди чи плахи завширшки $0,15-0,17$ м (пласкою стороною вони повернуті всередину приміщення). Півколоди притиснуті до стінки горизонтальними брусами, які закріплювали за допомогою вертикальних стовпів. У заповненні житла зібрано уламки гончарних горщиків першої половини — середини XII ст. (рис. 1, 3—7) і пряслице з рожевого шиферу.

РОЗКОПКИ БАГАТОШАРОВОЇ ПАМ'ЯТКИ В м. ОСТРОЗІ НА РІВНЕНЩИНІ

Експедиція Державного історико-культурного заповідника м. Острога продовжила розкопки багатошарового поселення в південно-західній околиці міста в уроч. Земан. Роботи велися на двох терасах урочища — нижній і верхній.

У 2011 р. на нижній терасі (ари 9-9а/10), окрім чисельних заглиблених споруд початку ХІХ ст., було виявлено плями об'єктів маліцької культури, дослідження яких було відкладено до наступного польового сезону. У поточному сезоні зафіксовані плями об'єктів були повністю досліджені.

До найцікавіших слід віднести напівземлянку (об'єкт 35) прямокутної форми розмірами 2,94 × 3,60 м, яка була вкопана в материковий ґрунт на глибину 0,4—0,5 м та орієнтована за віссю південь—північ. У слабогумусованому заповненні трапилася незначна кількість знахідок: фрагменти посудин маліцької та трипільської культур, кістяна проколка, окремі вироби з кременю. Слідів від вогнища чи печі не виявлено. Багатшими на знахідки були ями (31, 38, 39/40), у заповненні яких знайдено значну кількість фрагментованих посудин вищезгаданих культур, вироби з кістки, кременю, опоки, остеологічний матеріал. Особливо цікавими є знахідки двох круглих наконечників стріл (дротиків) і тесла з опоки з об'єкта 38 (рис. 1, 2—4).

Посуд не має суттєвих відмінностей у порівнянні з виявленим у попередні роки та має такі ж самі технологічні та морфологічні характеристики. Лише посудини маліцької культури оздоблені відбитками більш дрібного штампу (об'єкти 39/40, 31). Виділяється також серія горщиків трипільської культури великого діаметру з непропорційно малими вушками під краєм вінець (рис. 1, 1).

Більшість досліджених об'єктів слугували як ями-глинянки, лише об'єкт 38 міг використовуватися як яма для зберігання продуктів. Він мав у плані форму прямокутника із заокругленими кутами та майже прямовисними стінками завглибшки 1 м.

Ще один розкоп площею 60 м² було закладено на верхній терасі (ар 7). У ньому було досліджено дві ями: маліцької культури (об'єкт 1) та городоцько-здовбицької культури (об'єкт 2).

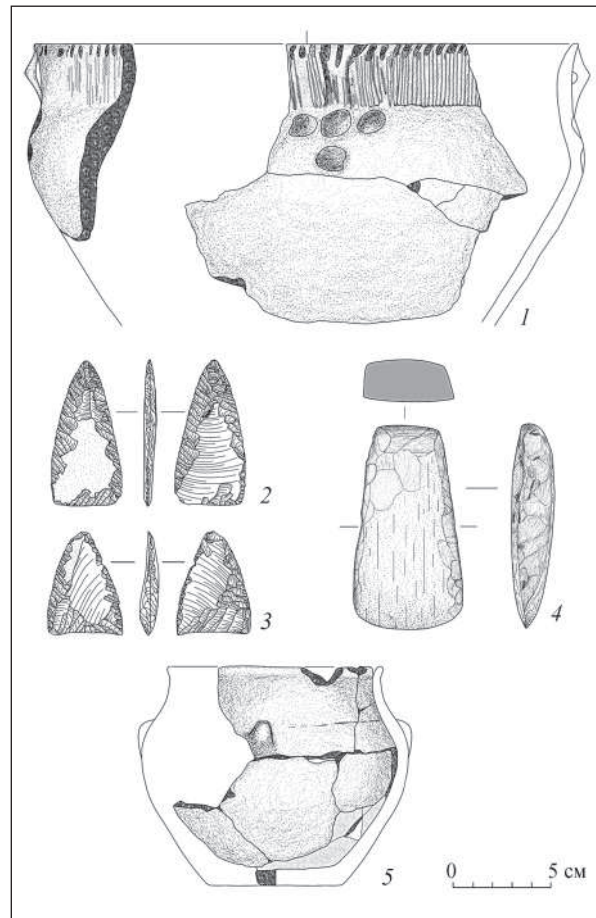

Рис. 1. Острог-Земан, 2012 р. Вибірка знахідок: 1 — трипільської культури (В ІІ) (об'єкт 40); 2—4 — маліцької культури (об'єкт 38); 5 — трипільської культури (С ІІ) (культурний шар)

Яма 1 орієнтована довгою віссю приблизно по лінії південь—північ, складається з двох різноглибоких ям: мілкої південної і глибшої північної. У слабогумусованому заповненні знайдено фрагменти посудин маліцької та трипільської культур, окремі вироби з кременю, кістки тварин, відходи кременевого виробництва. Серед найцікавіших знахідок виділимо мініатюрну мисочку для приготування фарби, заготовку прикраси з ікла кабана, два куски бурштину, одна з площин яких обгоріла.

Досить цікаві знахідки були в ямі 2 городоцько-здовбицької культури. У її заповненні виявлено в уламковому стані амфори, кубки, оздоблені горизонтальними пасмами подвій-

них, потрібних відбитків шнуру, кістяну проколку, амулет з ікла кабана.

Найцікавішою знахідкою цього польового сезону став фрагмент кістяної орнаментованої бляхи діаметром близько 7 см з великим отвором посередині та двома маленькими по краю. Це перша знахідка кістяної бляхи на всій території поширення городоцько-здовбицької культури.

На межі орного шару та материка траплялися окремі уламки посудин трипільської культури (С II). Серед них — фрагментований приземкуватий горщик (рис. 1, 5), вінчик напівсферичної миски. Слід відмітити, що вказаний посуд виготовлений із добре вимішаної маси

з домішками грудочок глини різних розмірів, рівна поверхня м'яка на дотик. Зазначимо, що окреслені технологічні особливості притаманні для культури лійчастих кубків. Подібний посуд знайдено і на нижній терасі разом з типовими посудинами КЛК.

Таким чином, у 2012 р. завершено дослідження ще одного житлово-господарського комплексу маліцької культури, а на верхній терасі розпочато дослідження іншого. У процесі розкопок знайдено значну кількість посуду трипільської та маліцької культур, знярядь праці з різних матеріалів, отримано важливі артефакти для відтворення господарських занять жителів цього поселення.

О.Л. Позіховський, Д.Ю. Вертелецький, Д. Круль, М. Рибіцька

ДОСЛІДЖЕННЯ БАГАТОШАРОВОГО ПОСЕЛЕННЯ НОВОМАЛИН-«ПОДОБАНКА»

У 2012 р. спільна експедиція Державного історико-культурного заповідника м. Острог та Інституту археології університету м. Жешув (Польща) почала дослідження багатощарової пам'ятки Новомалин в уроч. Подобанка 1.

Поселення розташоване за 2,5 км від західної околиці с. Новомалин, на мисоподібному виступі першої надзаплавної тераси лівого берега р. Збитинки. Координати центру пам'ятки: широта — 50°17'58.68»С, довгота — 26°19'22.20»В.

Основним аргументом для початку розкопок трипільського (С-II) поселення стала руйнація багаторічною оранкою великого об'єкта. Розкоп площею 50 м² було закладено на південно-східному схилі тераси за віссю схід—захід, де на поверхні спостережено найбільшу кількість кераміки. Північна межа розкопу прилягала до садка однієї із садіб колишнього хутора Подобанка. В орному шарі виявлено значну кількість фрагментованого посуду та виробів з інших матеріалів трипільської культури та культури лійчастих кубків (рис. 1, 3), нечисленні матеріали інших культур: лінійно-стрічкової (пізня нотна фаза) (рис. 1, 6), тшинецької (рис. 1, 4), милоградської, могилянської групи, вельбарської (рис. 1, 5).

Зважаючи на ґрунтові процеси, оранку, трипільський об'єкт вдалося зафіксувати на глибині 0,5 м. **Об'єкт 1** — заглиблена споруда продо-

вгуватої форми, витягнута за віссю захід—схід. У центральній частині розкопу зафіксовано північну та частково західну стінки об'єкта, де в східному сегменті вони були пологими, а в західному — вертикальні (решта розміщуються за межами розкопу). Максимальна глибина її становила 1,2—1,3 м від денної поверхні та 0,8 м від рівня виявлення. Заповнення ями складалося з шару потужного темно-сірого ґрунту (0,7 м) та суглинку (0,1 м). Знахідки кераміки, глиняних виробів, кісток і крем'яних відщепів трипільської та культури лійчастих кубків залягали нерівномірно. На глибині 0,7 м зафіксовано хаотичне скупчення добре випаленої обмазки разом з фрагментами кераміки (рис. 1, 1, 2), крем'яними відщепами. На цій же глибині знайдено цілу конічну трипільську миску з увігнутим дном і погано збереженим розписом, виконаним темно-коричневою фарбою. На нашу думку, об'єкт на початковому етапі використовувався як яма-глинянка, а на завершальному — як сміттєва яма, яка могла належати до житлово-господарського комплексу.

У північній частині розкопу виявлено ямукагат кінця 40—60-х рр. ХХ ст., квадратної форми з прямими вертикальними стінками завглибшки 1 м від денної поверхні та 0,5 м від рівня виявлення. В заповнені **об'єкта 2** трапилися фрагменти фаянсового посуду, підкова, керамі-

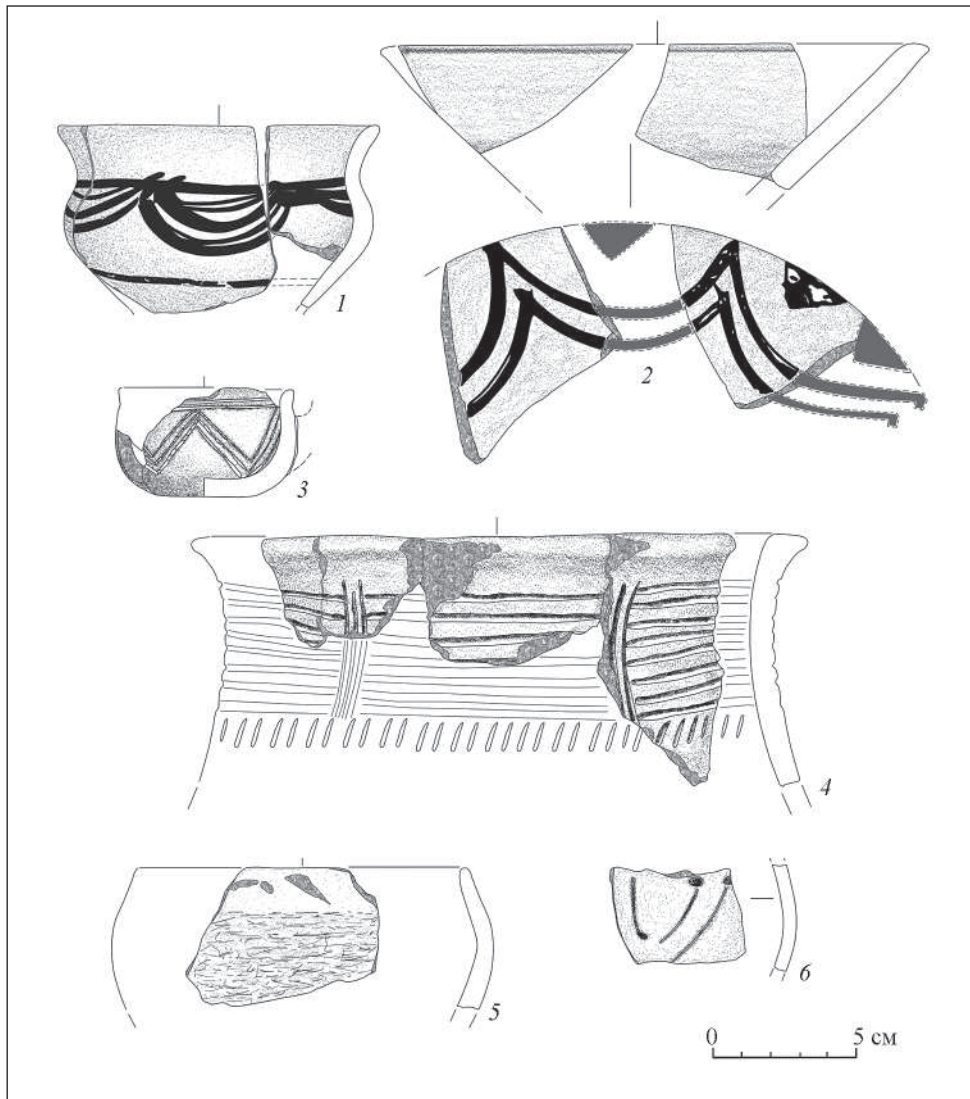

Рис. 1. Новомалин-«Подобанка», 2012 р. Вибірка посуду культур: 1–2 — трипільської (С-II); 3 — лійчастих кубків; 4 — тшинецької; 5 — вельбарської; 6 — лінійно-стрічкової кераміки. 1–2 — об'єкт 1; 3–6 — культурний шар

ка трипільської культури, відходи кременевого виробництва. Трипільські матеріали з об'єкта 1 та культурного шару можна розділити на три категорії: керамічні вироби (посуд, антропоморфна пластика, кружала); крем'яні знаряддя та відходи (представлені у значній кількості); кістки тварин. Аналіз посуду за основними характеристиками та особливостями дозволяє віднести його до бринзенської локальної групи трипільської культури (етап С-II).

Таким чином, у ході розкопок 2012 р. відкрито частину великого об'єкта 1 й отримано значну кількість матеріалів для висвітлення культурних процесів ранньої бронзи Західної Волині та контактів з іншими етнічними групами, зокрема з племенами культури лійчастих кубків. Подальші дослідження цієї, безперечно, цікавої археологічної пам'ятки дозволить по-новому висвітлити історію бринзенської локальної групи в регіоні.

РЕЗУЛЬТАТИ АРХЕОЛОГІЧНИХ ЕКСПЕРТИЗ У ДУБЕНСЬКОМУ ТА РАДИВИЛІВСЬКОМУ р-нах

Експертизи земельних ділянок проводилися на території Дубенського та Радивилівського р-нів Рівненської обл. У ході робіт обстежено 18 місцезнаходжень. З них шість були відомі раніше, а 12 — нововиявлені. Матеріали збиралися з поверхні пам'яток і в шурфах розмірами 1 × 1 м.

1. Дубно, вул. Волицька, 45. Координати: 50°21'37.91"С; 25°45'7.59"В. Виявлене В. Ткачем у 2011 р. (Дубно — Цукрозавод, пункт 3). Знахідки: крем'яні вироби та кераміка межановицької та стжижовської культур, кераміка милоградської культури та XVIII—XIX ст.

2. Дубно, вул. Данила Галицького, 25. Координати: 50°25'6.19"С; 25°44'0.78"В. Частково вона займає оборонний вал, який є частиною загальних оборонних укріплень м. Дубна польсько-литовської доби. Знахідки: кераміка XVII—XIX ст.

3. Дубно, вул. І. Франка. Координати: 50°24'51.81"С; 25°44'4.33"В. Обстежене В. Ткачем. Знахідки: кераміка та скляні вироби XVII—XIX ст.

4. Дубно, вул. Нечая. Координати: 50°24'59.82"С; 25°44'49.22"В. Обстежене А. Бардецьким. Шурфуванням встановлено наявність на ділянці насипного шару XIX — початку XX ст.

5. Дубно, вул. Свободи 46. Координати: 50°25'10.50"С; 25°44'23.69"В. Обстежене В. Ткачем. Знахідки: кераміка та скляні вироби XVIII—XIX ст.

6. Дубно, вул. Добролюбова, 30. Координати: 50°24'39.97"С; 25°46'9.47"В. Виявлене А. Бардецьким. Знахідки: кераміка могиланської групи та IX—X ст. Поряд за 80 м на схід В. Ткачем обстежена ще одна ділянка (вул. Івасюка, 36). На ній виявлено матеріали стжижовської культури, IX—X ст. і XVIII—XIX ст.

7. Дубно, вул. Затонського, 4. Координати: 50°24'49.12"С; 25°45'19.80"В. Виявлене А. Бардецьким. Знахідки: матеріали епішнурової, тшинецько-комарівської і вельбарської культур, могиланської групи, XV і XIX ст.

8. Дубно, Звірогосподарство. Координати: 50°24'8.72"С; 25°43'22.99"В. Виявлене в 1996 р. В. Ткачем. Зафіксовано руйнування невеликим кар'єром ями вельбарської культури.

9. Дубно, вул. Журавлина, 4 (Цукрозавод, пункт 4). Координати: 50°21'49.29"С; 25°45'5.38"В. Виявлене А. Бардецьким. Знахідки: крем'яні пластини мідного віку, залишки майстерні з обробки кременю: крем'яні відщепи та біфасціальні вироби, кераміка XVIII—XIX ст.

10. Дубно, вул. Кривоноса, 107. Координати: 50°23'28.15"С; 25°43'52.13"В. Виявлене А. Бардецьким. Знахідки: кераміка епохи бронзи та латенського часу.

11. Дубно, вул. Кривоноса, 62. Координати: 50°23'10.84"С; 25°43'55.08"В. Виявлене В. Ткачем. Знахідки: кераміка межановицької культури доби бронзи, раннього залізного віку та XVIII—XIX ст.

12. Дубно, вул. Монастирська. Координати: 50°23'53.36"С; 25°44'43.88"В. Виявлене А. Бардецьким. Знахідки: кераміка городоцько-здобницької культури, відщепи з кременю, фрагмент крем'яної сокири.

13. Дубно, вул. Федьковича. Координати: 50°25'6.82"С; 25°45'38.95"В. Виявлене А. Бардецьким. Обстежено дві ділянки під номерами садиб 1 і 8. Знахідки: кераміка епохи бронзи, відщепи та пластини з ретушшою; кераміка XVII—XX ст.

14. Гаї Лев'ятинські, пункт 4 (Радивилівський р-н). Координати: 50°47'13"С; 25°16'13.77"В. Виявлене В. Ткачем. Знахідки: кераміка доби бронзи та XVIII ст.

15. Клищі, пункт 1. Координати: 50°22'1.85"С; 25°54'5.42"В. Виявлене А. Бардецьким і В. Ткачем. Знахідки: кераміка та крем'яні вироби епохи бронзи.

16. Острів, пункт 4 (Радивилівський р-н). Координати: 50°20'1.56"С; 25°13'19.33"В. Виявлене В. Ткачем. Знахідки: уламок крем'яного нуклеуса доби палеоліту, крем'яні вироби, кераміка доби бронзи, X—XIII ст. і XVII ст.

17. Перенятин, пункт 1 (Радивилівський р-н). Координати: 50°5'40.68"С; 25°21'57.76"В. Виявлене А. Бардецьким. Знахідки: кераміка бабинської, висоцької і вельбарської культури, крем'яні відщепи, кераміка XVII ст.

18. Пляшева, вул. Лесі України, 15 (Радивилівський р-н). Координати: 50°21'12.92"С; 25°11'49.88"В. Виявлене В. Ткачем. Знахідки: Знаряддя з кременю доби бронзи.

Рис. 1. Топографічні карти з позначенням досліджуваних місцезнаходжень (номери пам'яток відповідають порядковим номерам у переліку поданому в тексті)

ДОСЛІДЖЕННЯ В ПЕРЕСОПНИЦІ

Експедиція ДП «Рівненська старовина» продовжила роботи на території с. Пересопниці Рівненського р-ну. Дослідження проводилися на різних ділянках у селі та поблизу, на землях сільськогосподарського призначення та культурно-археологічного центру «Пересопниця» (рис. 1).

На території дитинця літописного міста проведено археологічну експертизу на замовлення релігійної громади Української Православної церкви Київського Патріархату. На ділянці в північній частині дитинця (рис. 1, 1) у шурфі розмірами $2,6 \times 2,6$ м виявлено культурні нашарування епохи Київської Русі, що залягали під шаром будівельного сміття до материка, на глибині від 0,5 м до 0,9 м. Досліджено рештки давньоруського житла XI ст., долівка якого розміщувалася на рівні материка. Котлован будівлі чотирикутний у плані, зорієнтований кутами за сторонами світу. Рештки печі розмірами $0,9 \times 0,7$ м виявлено у східному куті. Зберігся черинь з основою стінок, які були збудовані на дерев'яному каркасі.

На території окольного міста, на ділянці М.В. Федоришина (рис. 1, 2), досліджено культурні нашарування та об'єкти культури лінійно-стрічкової кераміки, трипільської культури, бронзового та раннього залізного віків, слов'яно-руського часу X—XIII ст., литовсько-польської доби XV—XVII ст.

У південно-східній частині уроч. Пастівник, на мисоподібному підвищенні, прокопано траншею розмірами 8×4 м (рис. 1, 3). Встановлено, що товщина культурного шару на цій ділянці не перевищує 0,3 м, а материк залягає на глибині 0,4 м. Досліджено господарський об'єкт XII — першої половини XIII ст. Він мав округлий у плані котлован розмірами $2,85 \times 2,7$ м, завглибшки 1,8 м від рівня виявлення. У заповненні котловану знайдено уламки глиняних посудин, залізні вироби (клямку від скрині, ніж), кістяні голку та наперсця канчука, фрагменти скляних браслетів.

На північній окраїні села в уроч. Загребля (рис. 1, 4) у шурфі розмірами $2,0 \times 2,8$ м виявлено культурний шар X —

початку XI ст. і XII—XIII ст. потужністю до 0,5 м. Досліджено господарську яму XII — першої половини XIII ст. Вона округла в плані, діаметром 1,5 м, зі сходиною біля західного краю стінки. Глибина сходинок від рівня виявлення до 0,25 м, максимальна глибина ями до 0,4 м.

Багатощарове поселення в уроч. Баранівка, пункт 2 розташовується на окремому підвищенні на заплаві правого берега р. Омелянівки (рис. 1, 5). Підвищення має підтрикутну в плані форму, його розміри 170×180 м. У південній частині пам'ятки роботи проведено на ділянці площею 25 м². Потужність культурних нашарувань до 0,9 м. Материк — жовтий лесоподібний суглинок. Досліджено будівлю 1 раннього залізного віку та яму 3 бронзового віку.

Будівля 1 мала овальний у плані котлован розмірами $5,15 \times$

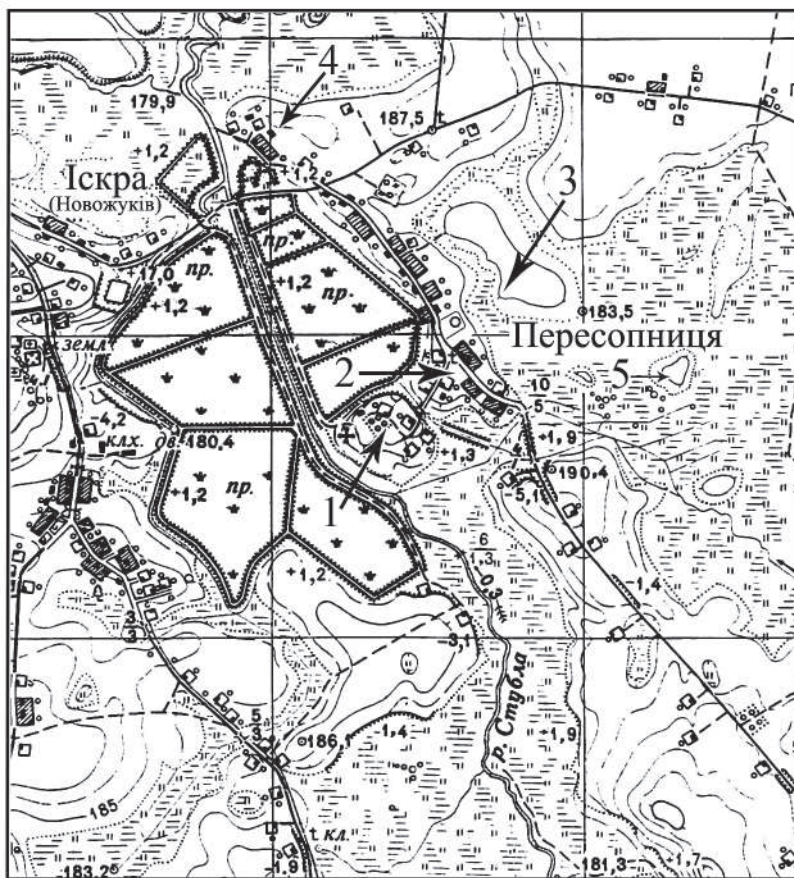

Рис. 1. План с. Пересопниця з позначеними місцями досліджень 2012 р.

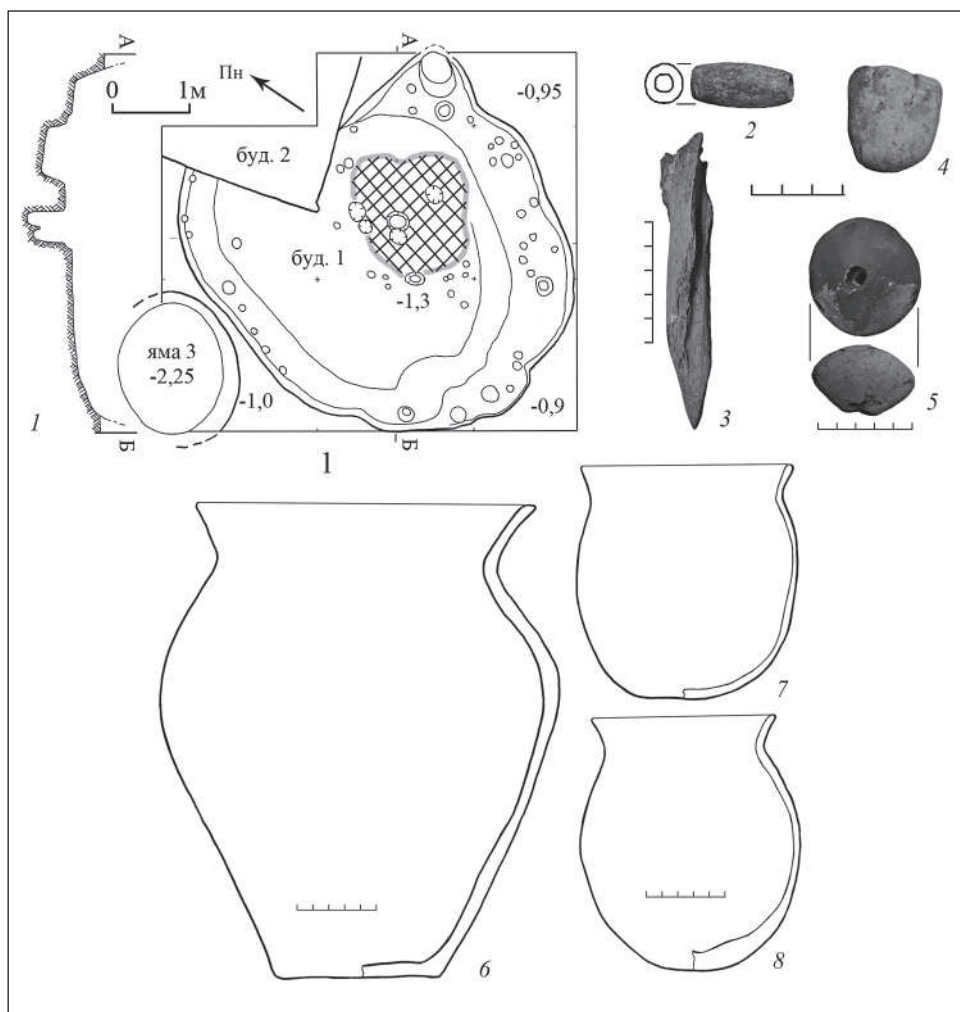

Рис. 2. Пересопниця, поселення в уроч. Баранівка, пункт 2: 1 — план дослідженої ділянки; 2—8 — знахідки з будівлі 1

4,4 м (рис. 2, 1). Стінки котловану похилі, його глибина від рівня виявлення 0,35 м. У східній частині котловану виявлено ділянку випаленої долівки розмірами 1,9 × 1,4 м. Тут простежено три округлі плями від вогнищ діаметром 0,8—0,9 м, вони розміщувалися навколо розташованих поряд двох стовпових ям, кожна діаметром 0,2 м і завглибшки 0,65 та 0,5 м. У шарі, що перекривав вогнища, трапилися великі шматки випаленої глиняної обмазки. Простежені на них відбитки очерету та дерева дозволяють зробити висновок, що товстим шаром глини були обмазані стовпи, які стояли поряд з вогнищами та входили до конструкції будівлі. Крім уже згаданої подвійної стовпової ями, в зоні вогнищ виявлено ще п'ять ям від стовпів діаметром 0,15—

0,20 м, а по краю випаленої ділянки та по краю котловану простежено ямки від кілків діаметром 7—10 см. У заповненні будівлі 1 зібрано кістяні бочковидну намистину та три проколки (рис. 2, 2, 3), глиняні мініатюрну посудину, пряслиця (рис. 2, 4, 5) уламки ліпних посудин (рис. 2, 6—8), вироби з кременю. Глиняні посудини мають нерівну, але заглажену та лощену поверхню сірого чи коричневого кольору, в тісті є домішка жорстви, товченого кременю. Будівля є рештками житла милоградської культури.

Серед знахідок з поселення Баранівка, пункт 2 є також матеріали мідного віку (трипільська культура), бронзового віку (стжижовська культура), слов'яно-руські (X—XIII ст.).

ДОСЛІДЖЕННЯ НА ТЕРИТОРІЇ РІВНЕНСЬКОЇ обл.

У 2012 р. співробітниками ДП «Рівненська старовина» ДП НДЦ ОАСУ ІА України проведено 880 експертиз на території Рівненської обл., на 192 ділянках відмічено археологічні знахідки або ж виявлено культурні на шарування та об'єкти. Найбільше експертиз проведено в історичних містах Дубно (174), Острог (58), Дубровиця (50), Корець (48), Степань (14) і в с. Пересопниця (28).

Під час проведення експертиз виявлено такі нові археологічні пам'ятки: с. Городець Володимирецького р-ну — поселення милоградської культури; с. Красносілля Гощанського р-ну — поселення пізнього римського часу; с. Хрінники Демидівського р-ну — поселення бронзового віку, слов'яно-руське, литовсько-польської доби; м. Дубно, вул. Поліщука — поселення бронзового віку та епохи Київської Русі; с. Клинци Дубенського р-ну — поселення бронзового віку; смт Мізоч Здолбунівського р-ну — поселення епохи Київської Русі та литовсько-польської доби; с. Новомиськ Здолбунівського р-ну — поселення раннього залізного віку, пізнього римського часу, епохи Київської Русі, литовсько-польської доби; смт Млинів, вул. Котовського, 51, південна окраїна — по-

селення бронзового та раннього залізного віків, пізнього римського часу, слов'яно-руського часу X—XI ст.; м. Острог, вул. Кн. Острозьких, 24 — поселення слов'яно-руського часу X—XI ст., литовсько-польської доби; с. Перенятин Радивилівського р-ну — поселення раннього залізного віку, епохи Київської Русі, литовсько-польської доби; с. Пляшева Радивилівського р-ну, вул. Лесі Українки — поселення бронзового віку; с. Ходоси Рівненського р-ну — поселення раннього залізного віку.

Археологічні роботи проведено на 10 ділянках. Зокрема, в м. Рівне по вул. Чорновола, 82-А досліджено ділянку поселення бронзового віку та ранніх слов'ян райковецької культури. В м. Дубно по вул. Шевченка, 51 відкрито об'єкт мідного віку, в культурному шарі зібрано матеріали бронзового та раннього залізного віків, гончарний посуд X ст. і XV—XVIII ст. У м. Дубно по вул. Старицького, 6 досліджено об'єкти бронзового та раннього залізного віків, у культурному шарі зібрано матеріали культур лінійно-стрічкової кераміки та трипільської. У смт Степань на двох ділянках по вул. Довгій, 35 і 55 виявлено житлові та господарські споруди литовсько-польської доби XV—XVIII ст.

РОБОТИ НА ДІЛЯНЦІ М.В. ФЕДОРИШИНА У с. ПЕРЕСОПНИЦЯ

Роботи здійснювалися ДП «Рівненська старовина» на ділянці розмірами 8 × 8 м (рис. 1). Стратиграфія нашарувань: 1) від сучасної денної поверхні до глибини 0,7—0,8 м залягає пухкий чорний ґрунт (чорнозем), він порушений, містить знахідки різних епох — від первісної доби до XVIII—XIX ст. включно; 2) від глибини 0,8 м до 1,10—1,15 м простежено чорнозем непорушений, пухкий; 3) передматериковий шар має товщину до 0,15—0,2 м; 4) материк (жовтий лесоподібний суглинок) виявлений на глибині 1,3 м.

Зібрані в культурному шарі знахідки та досліджені об'єкти свідчать, що ділянка була заселена в неоліті (культура лінійно-стрічкової керамі-

ки), мідному, бронзовому та ранньому залізному віках, в слов'яно-руській час (IX—XIII ст.), за литовсько-польської доби (XV—XVIII ст.).

Більшість об'єктів належать до доби середньовіччя. Три будівлі (2, 3, 6) датовані X ст. Вони мали чотирикутні котловани, які досліджені в межах розкопу лише частково. Найранішою виявилася будівля 6. Довжина дослідженої частини її західної стінки — 1,75 м, південної — 0,9 м. Котлован був завглибшки 0,7 м. Датуються будівля першою половиною — серединою X ст. Будівля 2 була збудована на місці будівлі 6. Довжина дослідженої частини її західної стінки — 1,6 м, південної — 2,2 м. Глибина котловану 0,5 м.

Про те, що на цій ділянці існувало значне поселення епохи Київської Русі XII—XIII ст., свідчать численні знахідки уламків гончарного глиняного посуду, виробів із заліза та кольорових металів, каменю, скла. В колекції є свинцева князівська печатка, бронзові натільні хрестики, уламки скляних браслетів, залізне писало. Цим же часом датовано об'єкт 7.

До литовсько-польської доби належить будівля 1 та два поховання. Будівля мала чотирикутний котлован, простежений з глибини 1,0 м, орієнтований кутами за сторонами світу, його розміри 3,85 × 4,2 м, глибина 0,8 м. Котлован мав обшивку з дерева, вздовж стін простежено рівчаки та стовпові ями, найбільш масивні стовпи були вкопані в кутах, вздовж південно-східної стіни та біля входу. Вхід у котлован будівлі розміщувався біля північного кута, з боку північно-східної стіни. Тут простежено похилий спуск завширшки 1,9 м зі слабо вираженими сходинками, вирізаними в материковому суглинку. Довжина дослідженої частини входу 1,65 м. У заповненні котловану зібрано уламки глиняного посуду, залізні замок і вудило, монети (денарії) Олександра Ягелончика (1492—1506 рр.). Знахідки дозволяють датувати будівлю кінцем XV — першою чвертю XVI ст.

Згодом, коли садиба з будівлею 1 була покинута, цю ділянку використали для захоронення померлих. Поховання 1 здійснене в ямі розмірами 1,9 × 0,7—0,75 м, орієнтованій з північного сходу на південний захід. Яму виявлено на глибині 1,0 м, її глибина 0,55 м. Похованого поклали витягнутим на спині, головою на південний захід, руки складені на грудях. У могильній ямі знайдено 6 залізних цвяхів, якими

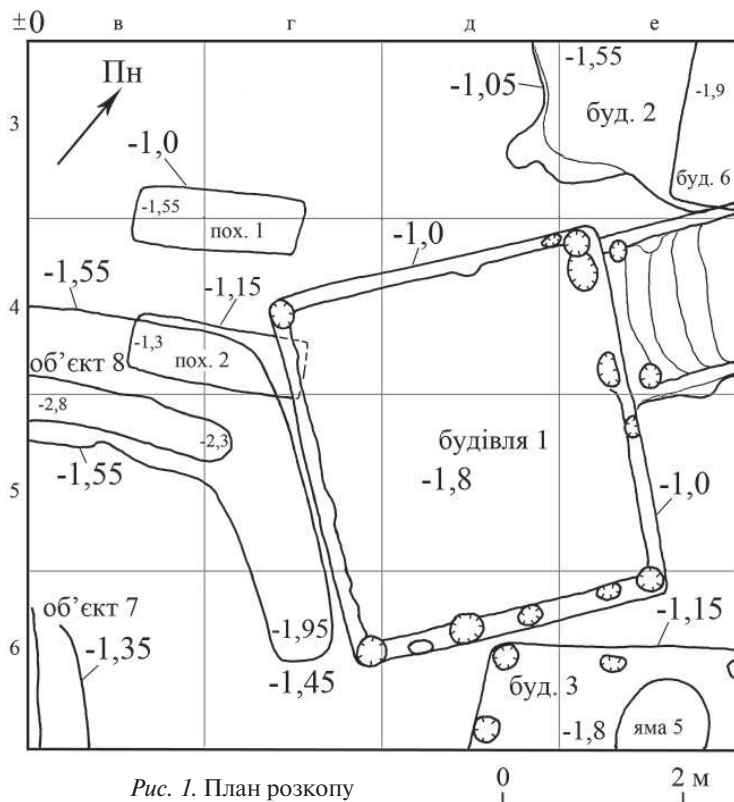

Рис. 1. План розкопу

скріплювали дошки труни. Деревний тлін від дощок добре простежувався лише на дні могильної ями. Біля черепа, в районі лівої скроні лежала монета Сигизмунда Августа 1560 р. (півгроша). Поховання 2 здійснене у ямі розмірами 1,95 × 0,65 м, орієнтованій з північного сходу на південний захід. Яму виявлено на глибині 1,15 м, її глибина 0,2 м. Похованого поклали витягнутим на спині, головою на південний захід, руки складені на грудях. Навколо скелета простежено коричневий прошарок органічного тліну від дерев'яної трути. В районі пояса лежала бронзова пряжка. В районі таза під правою клубовою кісткою знайдено монету (півгроша) Сигизмунда III (1583—1632 рр.). Монети дозволяють датувати поховання другою половиною XVI — початком XVII ст.

АРХЕОЛОГІЧНІ ДОСЛІДЖЕННЯ В м. ДУБНО

На пам'ятках м. Дубно в 2012 р. з метою продовження вивчення історико-культурної спадщини проведено розвідки та шурфування. Збір підйомного матеріалу проведено на таких, раніше відомих, пам'ятках археології:

Дубно, Біля мостів, р-н Страклів — багатошарове поселення. Займає піщаний мис правого берега р. Ікви за 0,5 км на північ від залізничного та автодорожнього мостів. Мис витягнутий з півдня на північ, розмірами 400 × 100 м. Зібрано кераміку доби бронзи, ранньозалізного віку, XII — першої половини XIII ст., XVIII—XIX ст. та крем'яні знаряддя: фрагмент серпа, ножі на відщепі.

Дубно, Волиця — багатошарове поселення. Займає корінну правобережну терасу, розподілену на чотири миси правого берега р. Ікви від залізничного мосту до насосної станції, праворуч вздовж автотраси Дубно-Кременець. Розміри пам'ятки — 1700 × 200 м. Зібрано кераміку доби міді, тшинецько-комарівської культури, ранньозалізного віку, вельбарської культури (ліпну й гончарну), типу Прага-Корчак, X—XI ст., крем'яні лінзоподібні в перетині сокири, ріжуче знаряддя та скребок на відщепі, кістяні знаряддя: наконечник відтискувача, проколка, фрагмент гольника, лощило, фрагмент накладки на руків'я.

Дубно, Підвісний міст. Займає окреме підвищення в заплаві правого берега р. Ікви, за 0,25 км від на північ від звірогосподарства, біля підвісного мосту через Ікву. Зібрано кераміку ранньозалізного віку.

Дубно, о. Кемпа. Займає колишній острів в лівобережній заплаві р. Ікви, на якому розміщується Спасівська церква. Розміри пам'ятки 200 × 100 м. Зібрано кераміку XV — першої половини XVI ст., XVII ст., фрагменти мископодібної кахлі та коронки зеленополив'яної рельєфної кахлі.

Дубно, Палестина п. 2. Займає високий мис лівого берега р. Ікви, за 0,12 км на захід від ЦРЛ. Зібрано кераміку доби міді, культури кулястих амфор, Київської Русі та пізнього середньовіччя.

Дубно, Палестина п. 4. Пам'ятка займає високий корінний мис лівого берега р. Ікви, за 100 м на схід від крайніх будівель ЦРЛ. Розміри — 200 × 100 м. Зібрано фрагмент посудини доби міді та уламок XVII—XVIII ст., монету «2 копійки» 1873 р.

Відкрито раніше невідому пам'ятку **Дубно, Цукровий завод, п. 4.** Пам'ятка займає пологий мис правого берега струмка, правобережної притоки р. Іква, за 0,5 км на північний-схід від містка через струмок. Зібрано кераміку доби міді, бронзи, пізнього середньовіччя, крем'яні знаряддя: ніж на пластині, два скобелі на відщепі.

Частково досліджено об'єкт тшинецько-комарівської культури, зруйнований кар'єром на пам'ятці **Дубно, Звірогосподарство.** Зафіксовано скупчення каміння, глиняної обмазки та кераміки, виявлено черешок крем'яного вістря дротика. На пам'ятці також проведено збір матеріалу. Виявлено кераміку доби міді, ранньозалізного віку, пряслице вельбарської культури, слов'янське пряслице, фрагмент скляного браслета.

Закладено шурф 1 (2 × 4 м) в рові замку князів Острозьких, ліворуч уздовж мосту. Орієнтація короткими стінками по лінії NS. До глибини 0,2 м залягав щільний шар шлаку. Далі йшов шар темно-сірого ґрунту, насичений битою цеглою та вапняком. У східній і західній стінах його нижній рівень мав суттєве пониження в сторону північної стінки до 1,45 м. Виявлено кераміку кінця XIX — першої половини XX ст., монету 1912 р., каламар. Далі залягав чорний органічний ґрунт до глибини 2,0—2,45 м з пониженням в бік північної стінки. У шарі виявлено кераміку XVIII ст., монети Станіслава Августа. Дно зафіксовано як стерильну блакитну глину, на якій лежали мушлі річкових молюсків і фрагменти черепа бика. Внаслідок дослідження висунуто припущення, що в районі мосту глибина рову була найменша, у другій половині XVIII ст. рів тут перетворювався на болото, або й пересихав. Однак раніше був заповнений водою, хоч і не глибоко. Відсутність слідів тривалих облог замку, вказує на вірогідність прочищення рову від загиблих в XVII ст.

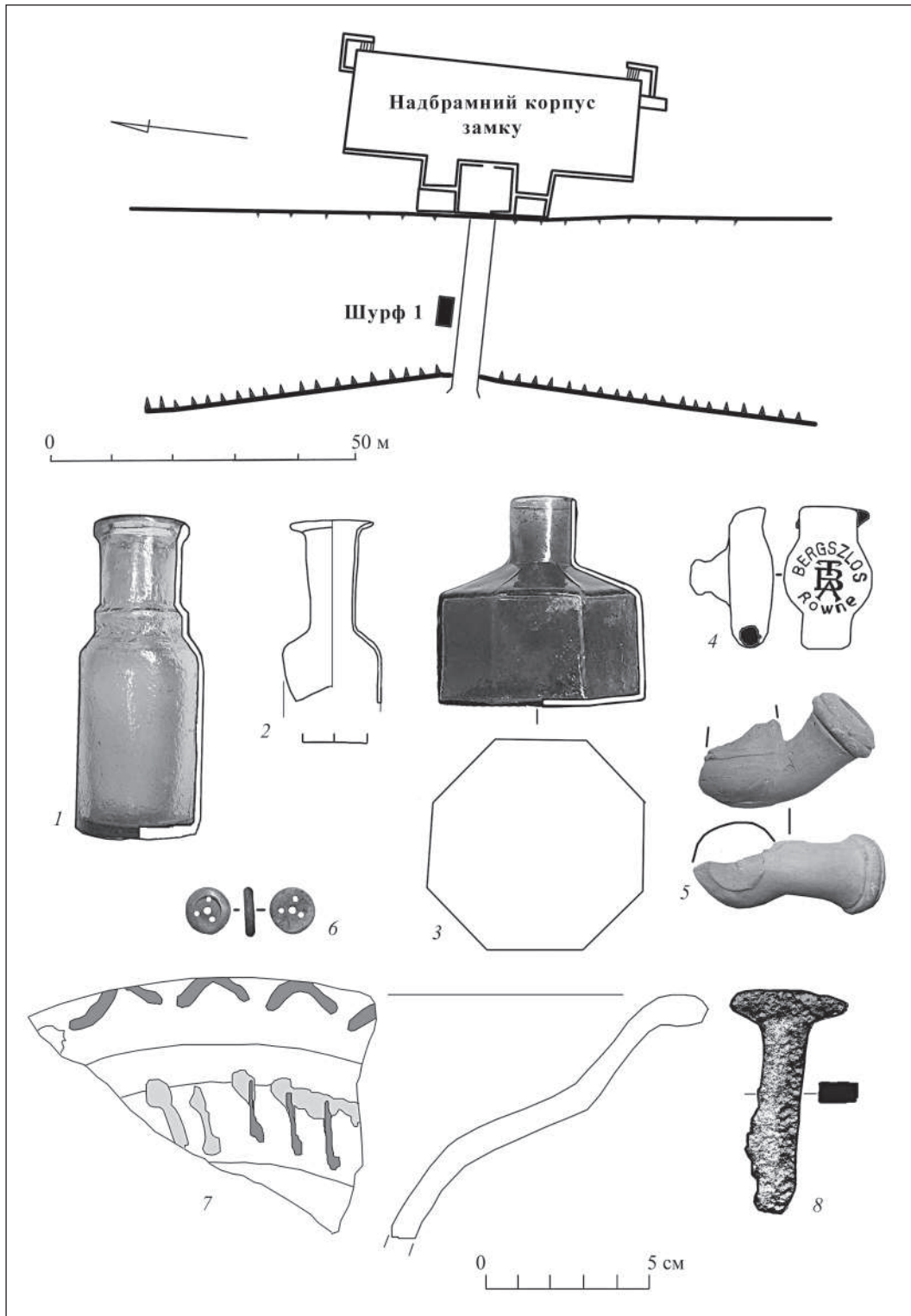

Рис. 1. Місцерозташування шурфа 1. Вибірка матеріалів: 1–3 — скло, 4 — фаянс, 5 — глина, 6 — кістка, 7 — кераміка, 8 — залізо

РЯТІВНІ ДОСЛІДЖЕННЯ В м. РІВНЕ НА вул. ЧОРНОВОЛА

Експедиція ДП «Рівненська старовина» здійснювала рятівні археологічні дослідження ділянки в м. Рівне, за адресою вул. Чорновола, 82-А, загальною площею 0,19 га, передбаченої для будівництва та обслуговування спортивно-оздоровчого комплексу. Дослідження здійснювалися на замовлення «Міжнародного економіко-гуманітарного університету ім. акад. Степана Дем'янчука».

Земельна ділянка розміщувалася на південно-східній околиці міста, на відстані близько 400 м на захід від проїжджої частини. У топографічному плані вона розміщена на першій надзаплавній терасі правого берега р. Устя. Із заходу землевідвід межує з територіями заплави, а з інших сторін — з парковою зоною. Територія земельної ділянки розташовувалася в межах відомої багат шарової археологічної пам'ятки Рівне-Чорновола — поселення культури кулястих амфор мідного віку, городоцько-здовбицької культури доби бронзи, тшинецько-комарівської культури доби бронзи, поморської культури раннього залізного віку, культури Луки-Райковецької IX—X ст. Займає правобережну терасу р. Устя в районі парку.

Дослідження проводилося шляхом закладання розкопів загальною площею 130 м². Усього було закладено п'ять розкопів, що було зумовлено конфігурацією ділянки та розміщенням на ній садом.

У культурному шарі потужністю 0,5—0,7 м виявлено крем'яні знаряддя та кераміку доби енеоліту та бронзи, фрагмент кам'яної свердленої сокири, уламки кераміки IX—X ст. Простежене невелике скупчення відщепів, що залишилися від діяльності з виготовлення крем'яних знарядь. Було виявлено чотири заглиблені об'єкти.

Споруда 1 підпрямокутної форми, із заокругленими кутами, розмірами 3 × 2,4 м, завглибшки 0,6 м від рівня виявлення, орієнтована ку-

тами за сторонами світу. В південно-західній частині споруди влаштовано округлу нішоподібну піч діаметром 1,2 м з добре випаленим черенем. У північно-західній стінці розміщувалася напівкругла ніша заввишки 0,3 м з випаленими стінками та дном. Ближче до північно-східної стінки зафіксовано овальну яму розмірами 1,1 × 0,8 м, завглибшки 0,55 м від рівня долівки. Заповнення споруди становив сірий ґрунт з домішкою печини, вугликів, фрагментів кісток, фрагментів ліпного та ранньокружального слов'янського посуду IX—X ст.

Яма 2 овальної форми, розмірами 1,87 × 1,3 м, завглибшки 0,55 м від рівня виявлення. Заповнення становив сірий ґрунт, з дрібними та середніми уламками печини, у верхньому пласті траплялися вуглики, уламки слов'янського посуду IX—X ст.

Яма 3 овальної форми, розмірами 1,6 × 1,5 м, завглибшки 0,96 м від рівня виявлення, стінки похилі, звужуються до дна напівсферичної форми. Заповнення становив сірий ґрунт з включенням уламків печини, вугликів, фрагментів ліпного та ранньокружального слов'янського посуду IX—X ст.

Споруду 4 видовжено-овальної форми досліджено частково, її ширина 2,4 м, довжину простежено на 4,4 м, глибина 0,9 м від рівня виявлення, всередині споруди розміщувалася яма видовжено-овальної форми, завширшки 0,6 м, довжину простежено на 2 м, глибина 1,25 м від рівня виявлення споруди. Заповнення становив чорний ґрунт, в якому трапилися уламки глиняного та фарфорового посуду XIX ст.

Таким чином, у процесі рятівних досліджень 2012 р. на багат шаровій пам'ятці Рівне-Чорновола було виявлено господарську забудову IX—X ст., досліджено культурні нашарування енеоліту та доби бронзи, вперше виявлено споруду XIX ст.

РОЗВІДКИ СЕРЕДНЬОВІЧНИХ ПАМ'ЯТОК В ОКОЛИЦЯХ оз. НОБЕЛЬ

У 2012 р. в околицях оз. Нобель (Зарічненський р-н Рівненської обл.) здійснена комплексна розвідка під керівництвом Л.Л. Залізняка. Частина учасників експедиції основну увагу зосередила на пошуку та вивченні середньовічних (насамперед, давньоруських) пам'яток мікрорегіону. У результаті було досліджено низку пам'яток зазначеного періоду, більшу частину яких виявлено вперше¹.

1. *Городище та посад літописного Небеля*. В південно-східній частині с. Нобель обстежено відоме давньоруське городище, яке займає пагорб, що на 4–6 м здіймається над прилеглою територією. Майданчик городища має овальну форму розміром 85 × 60 м; із західного боку простежується в'їзд до нього. Поверхня городища частково знівельована функціонуванням на горі церкви (перша згадка — середина XVI ст.) та кладовища. Шурфуванням встановлено, що товщина культурного шару на пам'ятці місцями становить 1,2 м. У ньому знайдено кераміку XII — кінця XIII, XVI—XVIII ст., кістки тварин і луску, окремі людські кістки.

На захід від городища виявлене поселення (посад) розміром 300 × 100 м, яке дугоподібно охоплює частину городища. На городах знайдено кераміку середини — другої половини XIII ст. та XV—XVIII ст. Пізньосередньовічний матеріал трапляється на значній площі південної частини Нобельського півострова, до садиби школи на півночі включно.

2. *Багатошарове поселення у с. Нобель*. У центральній частині села біля сільради виявлено нову пам'ятку за 600 м на північ від городища. Її приблизна площа становить 200—250 × 100—150 м. Шурфування засвідчило наявність культурного шару з керамікою другої половини X — середини XIII ст., при цьому поселення загинуло від пожежі. Крім того, на поселен-

ні виявлено крем'яні артефакти кам'яної доби та матеріали пізнього середньовіччя.

3. *Багатошарова пам'ятка Омита* 4. Розташована на пологому березі Стохода — рукава р. Прип'ять, за 0,4 км на схід від с. Омита. Була виявлена Л.Л. Залізником в кінці 80-х рр. XX ст. Розмір поселення — 250 × 200 м. На поверхні та в шурфах виявлено кераміку XII—XIII та XV—XVI ст. З культурного шару потужністю 0,3—0,4 м походять крем'яні артефакти кам'яної доби.

4. *Давньоруське поселення в с. Морочне*. В центральній частині села на підвищенні лівого берега р. Ножик виявлено давньоруське поселення. Воно займає церковне подвір'я та прилеглі садиби. Орієнтовна площа пам'ятки 250 × 100 м. У шурфі та на городах знайдено багато кераміки кінця X — кінця XIII та XVII—XVIII ст. Товщина культурного шару — до 1 м.

Крім зазначених пам'яток, давньоруські матеріали було зафіксовано в уроч. Яблунька на схід від Омита та в уроч. Залужжя на північній околиці с. Морочне. Кераміку пізньосередньовічного часу виявлено на північ від Нобеля, між селами Млин і Дідовка та на північний схід від Омита.

Зважаючи на існування в XII ст. Небельської волості, відомої за літописом, та існування значного за обсягом актового матеріалу середини XVI ст., який опубліковано, історико-археологічне вивчення середньовічних пам'яток в районі Нобеля відкриває перспективи подальшого комплексного дослідження цієї архаїчної адміністративно-господарської одиниці прип'ятського Полісся. Спеціальне систематичне вивчення регіональної системи заселення та дослідження господарської спеціалізації місцевого населення цієї окремої давньоруської волості в їх природному та етнокультурному контекстах є важливим не тільки з наукової точки зору, але й для організації майбутньої комплексної охорони унікального місцевого природного й історико-культурного надбання.

¹ Учасники розвідки висловлюють щиру подяку голові сільради с. Нобель В.М. Ташликович та священику с. Морочне о. Павлу за сприяння у роботі експедиції

Ю.І. Харковець, А.Б. Бардецький

РОЗВІДКИ НА ТЕРИТОРІЇ ОСТРОЗЬКОГО ТА РІВНЕНСЬКОГО р-нів

Під час розвідок на території Острозького та Рівненського р-нів Рівненської обл. було обстежено 14 місцезнаходжень, з яких два — нововиявлені, а 12 — відомі раніше пам'ятки.

Бармаки 4. Координати: 50°38'44.69"С; 26°17'36.04"В. Матеріали: епоха бронзи, IX ст., XII — перша половина XIII ст.

Верхів 2 (Острозький р-н). Координати (центру пам'ятки): 50°23'41.74"С; 26°19'20.10"В. Матеріали: вельбарська культура, XII — перша половина XIII ст., XV ст.

Верхів 3. Координати: 50°23'49.42"С; 26°19'17.38"В. Матеріали: мідний вік, вельбарська культура, XIII ст., XV ст.

Верхів 4. Координати: 50°23'53.50"С; 26°19'3.58"В. Матеріали: епоха бронзи, поморська та вельбарська культури.

Могиляни, уроч. Оселя 2 (Острозький р-н). Координати: 50°24'48.78"С; 26°35'27.21"В. Матеріали: могилянська група, IX—X ст.

Рівне, уроч. Дворець. Координати: 50°36'23.49"С; 26°12'54.71"В. Відкрите І.К. Свешніковим, обстежував Б.А. Прищепа, який у 1982 р. дослідив 4 безінвентарні підплитові поховання. Матеріали: епоха бронзи, XII — перша половина XIII ст., XV ст.

Хорів, Біля Хмелю (Острозький р-н). Координати: 50°22'57.14"С; 26°30'7.07"В. Матеріали: XV ст.

Шпанів 3 (Рівненський р-н). Координати: 50°39'9.90"С; 26°14'58.11"В. Відкрите І.К. Свешніковим Матеріали: епоха бронзи.

Шпанів 4. Координати: 50°39'17.29"С; 26°15'11.19"В. Відкрите В.О. Самолюком Матеріали: культура лінійно-стрічкової кераміки, городоцько-здовбицька культура, XI ст.

Шпанів 5. Координати: 50°39'23.56"С; 26°16'18.93"В. Матеріали: вельбарська культура та культура Лука-Райковецька.

Шпанів 6. Координати: 50°39'31.39"С; 26°16'37.32"В. Матеріали: городоцько-здовбицька, тшинецько-комарівська та вельбарська культури.

Шпанів 7. Координати: 50°39'26.04"С; 26°17'6.59"В. Матеріали: тшинецько-комарівська, лужицька та вельбарська культури, IX ст.

Шпанів 8. Координати: 50°39'21.04"С; 26°17'15.91"В. Матеріали: тшинецько-комарівська, могилянська група, IX ст., XI ст.

Шпанів 9. Координати: 50°39'6.29"С; 26°17'38.65"В. Матеріали: тшинецько-комарівська, могилянська група, культура Лука-Райковецька, давньоруський період.

Рис. 1. а—д — топографічні карти з позначенням досліджуваних місцезнаходжень (номери пам'яток відповідають порядковим номерам в переліку поданому в тексті); е — територія Острозького і Рівненського р-нів на карті-схемі Рівненської обл.

ПАМ'ЯТКИ ДУБЕНСЬКОГО, МЛИНІВСЬКОГО І РАДИВИЛІВСЬКОГО р-нів

Під час робіт на території Дубенського, Млинівського та Радивилівського р-нів Рівненської обл. було обстежено 21 місцезнаходження, з яких сім — нововиявлені, а 14 — відомі раніше пам'ятки.

Боцянівка 2 (Дубнівський р-н). Виявлене А. Бардецьким у 2008 р. Координати: 50° 24' 46.80"С; 25°58'53.77"В. Матеріали: Х ст., поч. XII ст.

Велика Городниця 1 (Млинівський р-н). Координати: 50°39'0.30"С; 25°28'56.83"В. Матеріали: милоградська культура, XV ст., XVIII—XIX ст.

Велика Городниця 2. Координати: 50°38' 55.80"С; 25°29'36.00"В. Матеріали: тшинецько-комарівська, лужицька та вельбарська культури, Х ст., XI ст., XII — перша половина XIII ст.

Добрятин 1 (Млинівський р-н). Координати: 50°30'34.91"С; 25°29'41.53"В. Виявлене в 2011 р. Матеріали: епоха бронзи, могилянська група, вельбарська культура, XII — перша половина XIII ст.

Залав'я 1 (Млинівський р-н). Координати: 50°39'1.07"С; 25°30'57.38"В. Матеріали: епоха бронзи, лужицька культура, XII — перша половина XIII ст., XVII—XIX ст.

Залав'я 2. Координати: 50°39'20.69"С; 25°31' 48.37"В. Матеріали: тшинецько-комарівська, лужицька, Х ст., кінець XI — початок XII ст., XII — перша половина XIII ст., XV ст., XVII ст.

Липа, Біля кургану (Дубнівський р-н). Координати: 50°25'1.01"С; 25°53'57.97"В. Матеріали: пізній палеоліт, епоха бронзи, IX—X ст.

Липа-7. Координати: 50°24'46.24"С; 25°53'55.88"В. Поселення виявлене М.І. Островським і перевірене М.О. Тихановою у 1956 р. Матеріали: могилянська група, XII — перша половина XIII ст., XV ст.

Мильча 1 (Дубнівський р-н). Координати: 50°21'0.35"С; 25°34'20.22"В. Виявлене в 2011 р. Матеріали: межановицька культура, XII — перша половина XIII ст.

Мильча 2. Координати: 50°20'37.78"С; 25°34' 32.49"В. Виявлене у 2011 р. Матеріали: мідний вік, межановицька культура, XII — перша половина XIII ст.

Мирогоща 10. (Дубнівський р-н). Координати: 50°24'42.12"С; 25°50'23.62"В. Відкрите В. Тка-

чем у 1995 р. Матеріали: мідний вік, епоха бронзи.

Озліїв 1 (Млинівський р-н). Координати: 50° 29'44.13"С; 25°39'56.81"В. Виявлене І.К. Свешніковим і В.М. Коноплею в 1975 р. Матеріали: енеоліт, тшинецько-комарівська та вельбарська культури.

Озліїв 2. Координати: 50°29'36.78"С; 25°38' 48.38"В. Виявлене І.К. Свешніковим і В.М. Коноплею в 1975 р. Матеріали: межановицька та стжижовська культури, Х — початок XI ст., XII — перша половина XIII ст., кінець XIV—XVI ст.

Острів 2 (Радивилівський р-н). Координати: 50°20'9.84"С; 25°13'36.51"В. Матеріали: пізній палеоліт, енеоліт, епоха бронзи.

Острів-3. Координати: 50°20'16.79"С; 25°13' 30.37"В. Матеріали: енеоліт, городоцько-здоббицька та тшинецько-комарівська культура.

Острожець 2 (Млинівський р-н). Координати: 50°39'29.88"С; 25°32'7.25"В. Матеріали: тшинецько-комарівська та лужицька культура, XII — перша половина XIII ст., початок XVIII—XIX ст.

Підгайці 1 (Млинівський р-н). Координати: 50°28'55.59"С; 25°41'33.13"В. Виявлене В. Ткачем у 2000 р. Матеріали: межановицька та тшинецько-комарівська культури.

Підгайці 2. Координати: 50°29'39.59"С; 25° 41'3.76"В. Виявлене І.К. Свешніковим у 1965 р. Матеріали: стжижовська та тшинецько-комарівська культури, могилянська група, IX—X ст., XII — перша половина XIII ст.

Підгайці 4. Координати: 50°29'47.94"С; 25°40'40.69"В. Виявлене В. Ткачем у 2005 р. Матеріали: культура кулястих амфор, межановицька та тшинецько-комарівська культури.

Підгайці 5. Координати: 50°29'47.11"С; 25° 40'47.63"В. Виявлене В. Ткачем у 2005 р. Матеріали: тшинецько-комарівська культура, могилянська група.

Хорупань 1 (Дубнівський р-н). Координати: 50°27'47.36"С; 25°38'44.07"В. Виявлене В. Ткачем у 2003 р. Матеріали: стжижовська, межановицька, бабинська, тшинецько-комарівська культури, Х — початок XI ст., XII — перша половина XIII ст., XIV — середина XVI ст., XVII—XVIII ст.

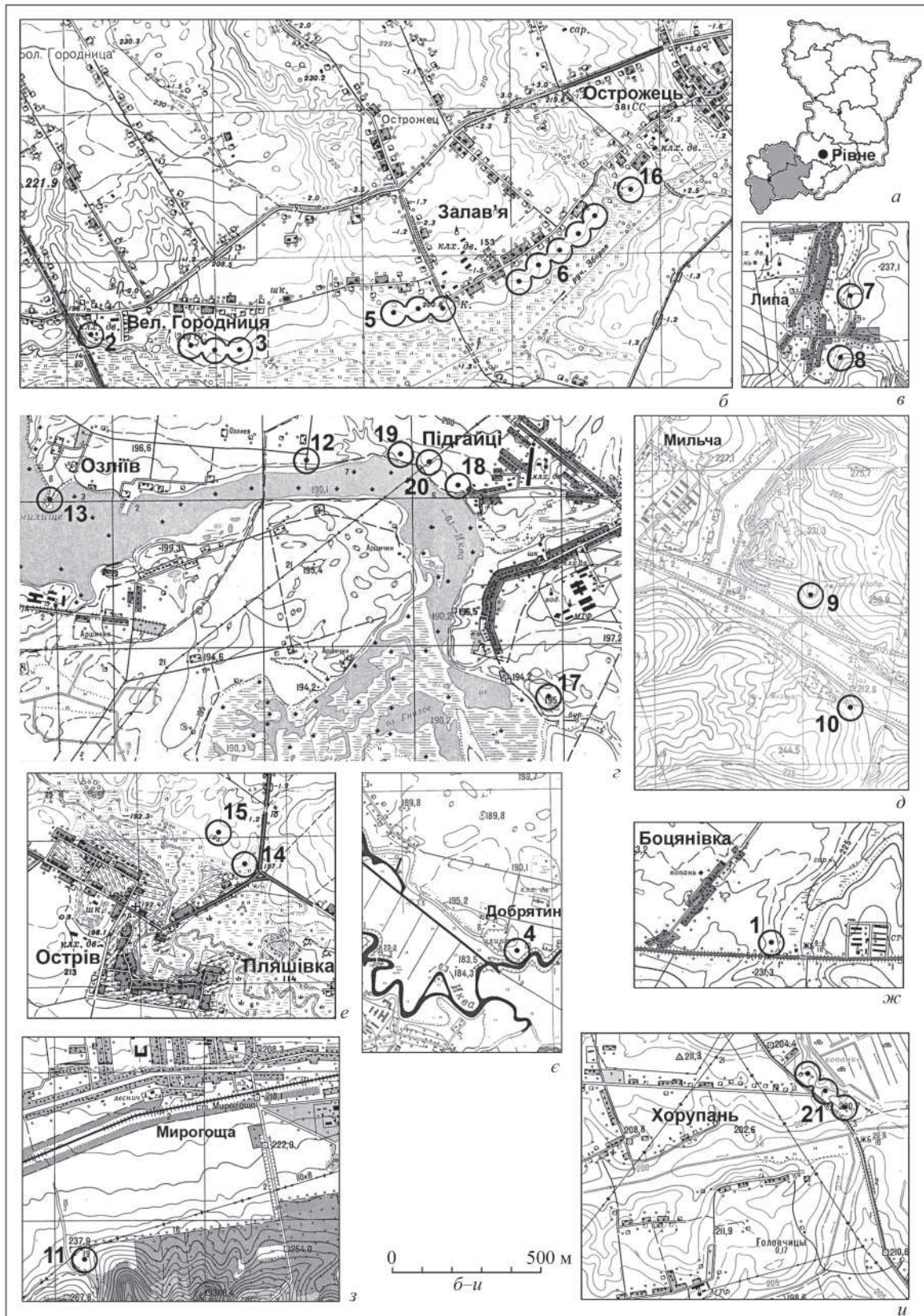

Рис. 1. а — територія Дубенського, Млинівського та Радивилівського районів на карті-схемі Рівненської обл.; б—и — топографічні карти з позначенням досліджуваних місцезнаходжень (номери пам'яток відповідають порядковим номерам поданому в тексті переліку)